

פרק 5

מערכת הצורות

מושגים במערכת הצורות:

חלקי הדיבור:

מושגי בסיס:

חלקי הדיבור: המילים בעלות המשמעות מתחלקות ל-3 קבוצות עיקריות: פעלים, תארים ושמות עצם. קבוצות אלו נקראות חלקי הדיבור.

פועל: מילה המספרת על פעולה: החתול קפץ.

תואר: מילה המציינת מאפיין מסוים של דבר כלשהו: חתול שמן.

שם עצם: מילה שהיא שמו של הדבר עצמו: חתול.

חוקי חלקי הדיבור:

1. הפועל נמצא תמיד על ציר הזמן, והסימן שלו הוא שכאשר הזמן במשפט משתנה, גם הוא משתנה. אתמול החתול קפץ. מחר החתול יקפוץ.
2. התואר תלוי במין, מספר וביידוע של שם העצם שלפניו, שאותו הוא מתאר. חתול שמן. חתולים שמנים. חתולה שמנה. החתול השמן.
3. שם העצם אינו נמצא על ציר הזמן ואינו משתנה בגלל מילים אחרות במשפט. החתול קפץ. החתול יקפוץ. עיניו של החתול נצצו.
4. זיהוי חלק דיבור הוא בדרך כלל פשוט ואינטואיטיבי.

הפועל – מושגים בסיסיים:

מושגי בסיס:

כל פועל מכיל בתוכו מידע לגבי השורש, הבניין, הגוף והזמן.

זמן:

זמן נקרא לעיתים גם זמן/דרך. רכיב הזמן/דרך בפועל מציין את הזמן שבו נעשתה הפעולה או שימושים שונים של הפועל שאינם על ציר הזמן.

יש 5 צורות של זמן/דרך :

זמן/דרך	משמעות	דוגמה
עבר	אתמול	זרק
הווה (בינוני)	עכשיו	זורק
עתיד	מחר	יזרוק
ציווי	בקשה/דרישה	זרוק!
שם פועל	רוצה ל...	לזרוק

יש צורה נוספת שקשורה לפועל אך נחשבת שם עצם לכל דבר ועניין :

שם פעולה	פעולת...	זריקה
----------	----------	-------

גוף :

גוף משמעותו – על מי מדבר הפועל : אני, אתה, הוא וכו'.
יש 10 גופים ובשפה הדקדוקית יש להם שמות שיש להכיר :

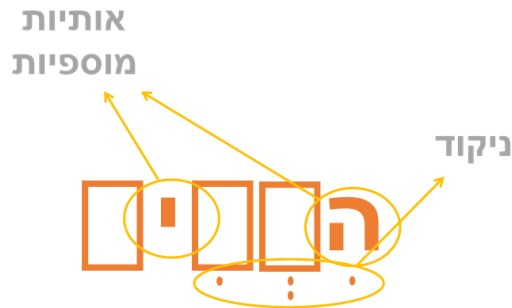
גוף	משמעות	דוגמה
מדבר	אני	זרקתי
מדברים	אנחנו	זרקנו
נוכח	אתה	זרקת
נוכחת	את	זרקת
נוכחים	אתם	זרקתם
נוכחות	אתן	זרקתן
נסתר	הוא	זרק
נסתרת	היא	זרקה
נסתרים	הם	זרקו
נסתרות	הן	זרקו

שורש :

עיקר המשמעות של הפועל נעוצה בשורש שלו.
השורש מכיל שלוש אותיות או ארבע והוא נכתב כך : י-ש-ב, ז-ר-ק, פ-ר-ס-מ.
השורשים בשפה העברית מחולקים לקבוצות, ולכל קבוצה מספר כללים משלה.
כל קבוצה כזאת נקראת גִּזְרָה. בסך הכול יש בשפה העברית 10 גזרות.

למשל : גזרת השלמים כוללת את כל השורשים שבהם 3 אותיות שורש שרואים וגם שומעים (ח-ש-ב). גזרת המרובעים כוללת את כל השורשים שבהם 4 אותיות שורש (פ-ר-ס-מ).

בניין :
הבניין הוא תבנית בסיסית שלתוכה יוצקים את השורש כדי ליצור מילה של ממש.
בניין מורכב משני רכיבים : ניקוד ואותיות מוספיות.

שבעת הבניינים : שבע תבניות עיקריות שיוצרות פעלים.
משמעויות הבניינים : יש בניינים פעילים, שמספרים על מבצע הפעולה, ויש בניינים סבילים, שמספרים על מקבל הפעולה.

משמעות פעילה	משמעות סבילה
קל (פעל) : גמר	נפעל : נגמר
פיעל : קישט	פִּעַל : קִשַּׁט
הפעיל : הגדיר	הִפְעִיל : הִגְדִּיר
התפעל : התקשט	

שאלות:

1) לפניכם משפטים ובהם מודגשים הפעלים. ציינו מיהו מבצע הפעולה (אני, הם, את וכדומה) ובהתאם לכך ציינו את הגוף שלן (מדבר, נסתרים, נוכחת...):

הגוף	מי?	הפועל
		1. חֲשַׁבְתִּי על החיים.
		2. הילדים בּוֹכִים.
		3. מדוע אתם בּוֹכִים?
		4. המרק הזה הִתְקַלְקַל.
		5. לא הִגַּעְתָּ לכאן אתמול.
		6. טִסְתָּם אתמול בלילה.
		7. חֲכוּ לי!
		8. הִתְנַעַעְתָּן אליה?
		9. זיווה לָקְחָה את אחיה לטיול.
		10. לא בִקְשָׁנוּ עזרה.
		11. הִגְבַּרְנָה בבקשה את הרדיו.
		12. סָלַח לי.
		13. הגוייבות תִּגְדַּלְנָה בקרוב.
		14. אתן תִּגְדַּלְנָה עם השנים.
		15. הִתְאַמְנוּ לכם תכנית מיוחדת.
		16. הִתְאַמְנוּ לקראת המשחק מחר!
		17. הִתְאַמְנוּ לקראת המשחק מחר.
		18. הילד גָּדַל.
		19. אינני גָּדַל.
		20. גָּדַל את הצמחים במסירות!

2) לפניכם פעלים ללא משפטים. ציינו את הגוף שלהם :

הפועל	הגוף	הפועל	הגוף	הפועל	הגוף
חָגַגְתָּ		הִתְקַבְּלְתָּן		נִגְעַתָּן	
תִּקְחִי		תִּשְׁגְּשְׁגְנָה		מִלְכְּךָ	
נָפְלוּ		מְעַדְתִּי		הַדְּבִק	
סָבְלוּ		אֲשַׁלֵּם		מִחֲשַׁבְתָּ	
הִשְׁתַּגְעַנְנוּ		יָשָׁן		תִּפְטְרִי	
מִטְפְּלִים		נִרְכַּב		חִפֵּשׂ	
זָכִיתָ		יִזְמְרוּ		קָחוּ	
פָּרְשְׁתָּן		פּוֹגַעַ		שָׁמְעִי	

3) לפניכם קטע ובו פעלים מודגשים. ציינו את הזמן (הדרדך) שלהם : עבר, הווה, עתיד, ציווי, שם פועל :

העיירה פאשקובא שברוסיה נפגעה ( ) קשות מגשמים והצפות שאירעו ( ) במקום. בתיהן של עשרות משפחות יהודיות הוצפו ( ) והתשתיות באזור הרוסות ( ) לחלוטין. לאזור כולו נגרמו ( ) נזקים רבים. רבה הראשי של רוסיה פנה אל הציבור בקריאה: "עשו ( ) הכול על מנת לסייע ( ) להן. השתדלו ( ) ככל יכולתכם בדבר!" "איגוד הקהילות היהודיות ברוסיה" נענה ( ) לפנייתו של הרב, והצהיר: "נחלק מזון וביגוד חם לכל המשפחות בפאשקובא. בואו ( ) אלינו ואנחנו נשלים ( ) את כל מחסורכם!" אולם מי יעביר ( ) את כל הסיוע והתרומות לפאשקובא הרחוקה? הרב אליהו ריס מכהן ( ) בתור הרב של בירובידז'אן, עיר השוכנת ( ) סמוך לפאשקובא, והוא משמש ( ) גם שליח חב"ד בעיר ובכל המחוז. לפי העיתונים, הרב יצא ( ) הבוקר לעיר פאשקובא כדי לסייע ( ) למשפחות המתגוררות ( ) שם. מספר משאיות עמוסות ( ) במזון ובגדים נוסעות ( ) כרגע לפאשקובא. צוות מאנשיו של הרב ריס יחלק ( ) את הסיוע למשפחות היהודיות, שרבות מהן נשארו ( ) ממש בחוסר כול. הנשיא פוטיין הודיע ( ) : "אגיע ( ) לאזור במהלך השבוע הבא, במטרה לבחון ( ) מקרוב את הנזקים ולהחליט ( ) על אפשרויות הסיוע הממשלתי לתושבי האזור."

4) לפניכם משפטים ופתגמים מפורסמים. כתבו את הגוף ואת הזמן של הפועל המודגש בכל משפט:

זמן/דרך	גוף	המשפט
		1. לָךְ אל הנמלה, עצל!
		2. אָשָׂא עיניי אל ההרים.
		3. יִהְלֶךְ זר ולא פיד.
		4. דברי חכמים בנחת נִשְׁמָעִים.
		5. מָצָא מין את מינו.
		6. הָיָה נכון!
		7. על טעם ועל ריח אין לְהִתְנַפֵּחַ.
		8. קנאת סופרים תִּרְבֶּה חוכמה.
		9. שָׁלַח לחמך על פני המים.
		10. אבות אכלו בוסר, ושיני בנים תִּתְקַיְּנָה.
		11. אדם נִפְרָ בכיסו, בכוסו ובכעסו.
		12. אין הנחתום מַעֲיֵד על עיסתו.
		13. איננו מְשִׁיחִין בשעת הסעודה.
		14. אכול ושתה כי מחר נָמוּת.
		15. אם בארזים נִפְלָה שלהבת, מה יעשו אזובי הקיר?
		16. אם תִּרְצוּ, אין זו אגדה.
		17. ברומא הִתְנַהֵּג כרומאי.
		18. הכול צפוי והרשות נְתוּנָה.
		19. טחנות הצדק טוֹחֲנוֹת לאט.
		20. כל הדרכים מוֹבִילוֹת לרומא.
		21. הנבואה נִתְּנָה לשוטים.
		22. חָיָה ותן לחיות.

שם העצם – מושגים בסיסיים:

מושגי בסיס:

דרכי התצורה של שמות העצם: שמות העצם נוצרים במגוון דרכים בניגוד לפעלים שנוצרים באופן אחיד. דרכים אלו מכונות "דרכי התצורה של שם העצם". יש 5 דרכי תצורה עיקריות: שורש ומשקל, בסיס וצורך סופי, הלחם בסיסים, ראשי תיבות ושאיילה מלעז.
משקל: תבנית שלתוכה יוצקים שורשים על מנת לקבל שמות עצם. נ-ה-ג + משקל מְקַטֵּל = מנהג.
צורך סופי: סיומת שמוסיפים לשם עצם קיים על מנת לקבל שם עצם חדש. ספרדית.

חוקי שם העצם:

1. לשמות העצם לעולם אין זמן וגוף, אך לעתים קרובות יש להם שורש. לשמות עצם מסוימים יש אפילו בניין.
2. שמות העצם כוללים גם את שמות הפעולה. שליחה, הפלגה, שיעול.
3. גם שמות עצם מופשטים הם שמות עצם. חוכמה, ידידות, פתרון.
4. לשם התואר (למשל: ירוק, גדול, טבעי) יש אותם המאפיינים של שם העצם. הוא יכול להיווצר באותן דרכי התצורה של שם העצם, יש לו משקל ויש לו צורנים סופיים. לכן בבגרות כוללים אותם יחד, ומשתמשים במונח: השם.

סימני הניקוד – 5 התנועות:

מושגי בסיס:

ניקוד: הניקוד מציין את התנועות, כלומר את האופן שבו האוויר זורם מן הפה כשמדברים. התנועות בעברית יכולות להיכתב במספר צורות:

צליל	סימן ניקוד א	סימן ניקוד ב	סימן ניקוד ג	סימן ניקוד ד
A	קמץ: ם	פתח: ן		חטף פתח: ׀
E	צירה: ם	סגול: ן	שווא נע: ן	חטף סגול: ׀
I	חיריק מלא: םי	חיריק חסר: ן		
O	חולם מלא/חסר: םו, ם	קמץ קטן: ן		חטף קמץ: ׀
U	שורוק: םו	קבוץ: ן		

שווא: השווא הוא שתי נקודות זו על זו: אכְלָתִי, נפְלָט, מגְדֵל.
השווא מציין אפס תנועה.
שווא נח ושווא נע: שווא בראש מילה (ובמספר מקרים נוספים) נהוג לבטא כתנועות צירה: לְבַד, מְצוּפָה, לְךָ.

שווא כזה נקרא שווא נע. השווא הרגיל נקרא שווא נח.
החטפים: את העיצורים הגרוניים האח"ע קשה להגות בשווא, ולכן בדרך כלל יוחלף השווא בחטף.

צורת החטף כשווא קטן ולידו ניקוד אחר. אָ, אֵ, אִ.
יש להגות את האות בניקוד האחר. אֲמַרְתֶּם, נֶאבְּקוּ, הָעֵמֵד.

סימני ניקוד נוספים:

דגש: הדגש הוא נקודה באמצע האות. למשל: ללמד, מסבה.
הדגש באותיות ב', כ' ופ' משנה את ההגייה שלהן. ב-ב, כ-כ, פ-פ.
באותיות האחרות אות דגושה הייתה נהגית בעבר חזק יותר, כאילו היא כתובה פעמיים.
ישלם = ישל-לם. זמר = זמ-מֶר.
באותיות הגרוניות הא"ח ר"ע לא יבוא דגש.

מפיק: באות ה' בסוף מילה יכולה לבוא נקודה דמוית דגש והיא נקראת מפיק.
משמעותה של נקודה זו היא שיש לבטא את הה': לָהּ, גָּבַהּ, נָגַהּ.
(שימו לב – נקודה באמצע האות ו' היא בדרך כלל שורוק (צליל U) ולא דגש.
רק אם יש לוי' ניקוד נוסף, מדובר בדגש: דָּוָר, מְקַנְהוּ.)

ש' ימנית וש' שמאלית: האות ש' נהגית בשני אופנים.
עם נקודה בצד ימין למעלה – ש (SH).
עם נקודה בצד שמאל למעלה – ש (S).

הפועל – הבניינים:

שבעת הבניינים:

מושגי בסיס:

בניין: תבנית בסיסית שלתוכה יוצקים את אותיות השורש כדי ליצור מילה של ממש. הבניין מורכב מניקוד ומאותיות מוספיות.

חוקי שבעת הבניינים:

1. שבעת הבניינים הם שבע תבניות שלתוכן ניתן ליצוק כל שורש, ולקבל משמעות שונה. שבעת הבניינים הם כמו משפחה, שיש בה כמה זוגות תאומים.
2. הבניינים הם: קל (פעל/פעול), נפעל, פיעל, פעל, הפעיל, הפעל, התפעל.
  - א. בניין קל: הבניין הנפוץ ביותר בעברית הוא בניין קל. צורתו העיקרית של הבניין היא פֶּעַל, לִמְשַׁל: שָׁלַח, מָתַחַ, רָצָה, פָּצַע.
  - ב. לבניין קל יש צורות נוספות למשל: יָכַל, רָעַב. צורה שחשוב במיוחד לזכור היא בינוני פִּעוּל, למשל: מָסוּר, אָסוּר, בָּזוּי, הָזוּי.
  - ג. בניין נפעל: למשל: נָרְשַׁם, נִלְקַח, נִזְרַק. לעתים קרובות בניין נפעל הוא צורת הסביל של בניין קל (רשם-נרשם) אך לפעמים הוא בניין עצמאי (נכנס).
  - ד. בניין פיעל ובניין פֶּעַל: למשל: חָבַר וְחָבַר, חָלַק וְחָלַק. הבניינים פיעל ופֶעַל הם צורת הפעיל וצורת הסביל של אותה פעולה עצמה.
  - ה. בניין הפעיל ובניין הפעל: למשל הִדְבִּיק וְהִדְבִּיק, הִזְמִין וְהִזְמִין. גם הבניינים הפעיל והפעל הם צורת הפעיל וצורת הסביל של אותה פעולה עצמה.
  - ו. בניין התפעל: למשל הִתְפַּצֵּל, הִתְנַגֵּד, הִתְקַלֵּף. בניין התפעל הוא לעתים קרובות בניין "חוזר", כלומר מבצע פעולה על עצמו (פעיל וסביל יחד).
3. משמעויות הבניינים:
  - א. פעילים: קל (פעל), פיעל, הפעיל.
  - ב. סבילים: קל (פעול), נפעל, פֶּעַל, הפעל.
  - ג. חוזר: התפעל.

4. כאשר אתם כותבים שם של בניין בתוך תשובה בבגרות, צריך להיות ברור לבוחן לאיזה בניין אתם מתכוונים. לכן יש לכתוב את הבניינים עם ניקוד או עם אותיות ניקוד (כתיב מלא):

יש לכתוב	אין לכתוב
קל, פֶּעַל	פעל
נפעל	
פיעל או פֶּעַל	פעל
פועל או פֻּעַל	פעל
הפעיל	
הפעל, הופעל או הפעל	
התפעל	

זיהוי בניין שלב 1 – שלושת העדים:

חוקי זיהוי בניין (שלב 1):

1. כאשר אתם נשאלים מהו הבניין של מילה מסוימת, זוהי בעצם שאלה אמריקנית. עומדות בפניכם 7 אפשרויות בלבד, שהרי יש בעברית רק 7 בניינים.
2. לכן כשאתם ניגשים למבחן, עוד לפני שאתם קוראים את השאלות, רשמו לכם בצד את שבעת הבניינים.
3. כעת, נתמקד במילה שקיבלנו ונהפוך אותה לשלושה פעלים פשוטים לפי הנוסחה הזאת:
  - א. הוא אתמול.
  - ב. הוא עכשיו.
  - ג. הוא מחר.
4. תפוחי האדמה מבושלים במים רותחים: הוא אתמול בושל, הוא עכשיו מבושל, הוא מחר יבושל.
5. בהמשך ייקראו לשלושת הפעלים הללו "שלושת העדים", מפני שהם מעידים באופן מהימן ביותר על רכיבי הפועל הנתון.
6. קריטי במיוחד לדייק ולשמור על ההקשר.
7. אל תנסו להפוך את המילה לשלושת העדים כשהיא עומדת בפני עצמה. הקפידו לשמור על הסביבה שלה, בעיקר 2-3 המילים שבאות מיד אחריה. אם קיבלתם מילה ללא משפט, המציאו עבודה משפט ועבדו אתו.

הקמע לזיהוי בניין:

חוק U צליל הברזל:

1. U צליל הברזל: יש צליל שחובה לשים לב אליו בשעת זיהוי בניין. צליל U (למשל: מְבַשְׁלִים, הַכְּפֵל, חֶשׁוֹב).
  - א. קבוץ: מְבַשֵּׁל, מְקַרְמֵת, מְגַלְגֵל.
  - ב. שורוק: הוּגֵן, חֲמוֹר, מוֹאֲרֵת.
2. אם מופיע צליל U במילה המקורית, הוא חייב להופיע גם בשלושת העדים. אם לא מופיע צליל U במילה המקורית, הוא אינו יכול להופיע כלל בשלושת העדים.
3. כדי לוודא שאתם מבחינים בצליל הזה, כדאי שתתרגלו לנקד אותו (ורק אותו) בשלושת העדים. פשוט העתיקו את הניקוד מן המילה המקורית.
4. הניקוד יכול להיות קבוץ או שורוק:
  - א. קבוץ: מְבַשֵּׁל, מְקַרְמֵת, מְגַלְגֵל.
  - ב. שורוק: הוּגֵן, חֲמוֹר, מוֹאֲרֵת.
5. דגם פעול: לדגם פעול שייכות מילים כגון: חשוב, שבור, פנוי, גלוי, זקוק. אי אפשר להפיק ממילים בדגם זה את שלושת העדים, אבל אפשר פשוט לזכור שזוהי צורת משנה של בניין קל (פעל).
6. צליל U מבטא משמעות מובהקת של "סביל".

שאלות:

- 1) לפניכם פעלים בתוך משפטים.
כתבו אותם ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר.
הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים:

הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	המשפט
תרגם מספרדית לעברית מתרגם יתרגם	1. הקטעים יתרגמו מספרדית לעברית.
	2. שקלתי לפרוש מן העבודה אם לא אקבל קידום.
	3. איני חושב שיש קשר בין אריות ים לאריות יבשה.
	4. כוחות הצבא באזור יתגברו.
	5. בני השבט הזה רצים עשרות קילומטרים ביום.
	6. המכוננית גמאה את המרחק בשעתיים בלבד.
	7. אל תתקפלו בפני האיומים שלו.
	8. הנערים בעלי המוגבלויות מטלבים בעבודה במפעל.
	9. בואו נפגש לאולם.

הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	המשפט
	10. שְׁלַח לַחֲמֹךְ עַל פְּנֵי הַמַּיִם.
	11. אַל תּוֹצִיֵאֵי לַחֲבֵרוֹתַיִךְ שֵׁם רַע!
	12. קִשָּׁה לְהִתְרַגֵּל לְלִימוּד בְּצוּרָה הַזֹּאת.
	13. אֶסְתַּוְּבַב בְּעִיר כָּל הַלַּיְלָה.
	14. כַּשְׁנָקוּם בְּבוֹקֵר נֶחֱשׁוּב עַל זֶה שׁוֹב.
	15. אַל תִּתְמַם!
	16. הָאִישׁ הַזֶּה מְעוֹרֵר בִּי אִימָה.
	17. אַתָּן מִתְבַּקְּשׁוֹת לְצֵאת מִן הַחֹדֶר.
	18. אַל תַּעֲמִדוּ מִן הַצַּד וּתְסַתְּכְלוּ.
	19. רַבִּי עֲקִיבָא חֵי מָאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה.
	20. מַעֲשִׂיךְ מְקוֹמָמִים אוֹתִי.

הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	המשפט
	21. בשבוע שעבר התבטלו לנו שיעורי המתמטיקה.
	22. חולצתך תגהץ במגהץ הקיטור החדש.
	23. אתה תצג לקהל בכמה משפטים.
	24. הטיסה מתקצבת על ידי חברת אוסם.
	25. זכינו לגדול בצלו של אדם גדול זה.
	26. אני בטוחה שחמותי תזכה מכל ההאשמות.
	27. השטיחים מגלגלים בכל פעם שיורד גשם.
	28. השמש אינה נראית מבעד לעננים.
	29. החומר מזרק אל תוך הווריד ומרדים את הכלב.
	30. לא זול להרשם לכנס הזה.
	31. איך שיר נולד?

הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	המשפט
	32. מי יצליח להפיל את הקוף מן העץ?
	33. המספר שאליו הגעת איננו מחבר.
	34. את תטי להאמין בראיות כשתראי אותן.
	35. האדם מתרגל לדברים רבים.
	36. כדי להצליח אתה צריך לתרגל שעות רבות.
	37. אנחנו מגבים אותך בכל מעשיך.
	38. נפנה אליך לקוחות.
	39. רציתי להודות לכם על עזרתכם.
	40. החיילים יגנו עליכם.
	41. לזיתי כסף מהבנק.
	42. האם מלאת אחר ההנחיות?

הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	המשפט
	43. נָגִישׁ לַכֶּם כַּעַת אֶת הַמְנָה הַרְאִשׁוֹנָה.
	44. פְּקִידַת הַדּוֹאֵר נִשְׁדָּדָה בְּאִכְזָרִיּוֹת.
	45. הָעוֹרֵף יוֹכֵן לְמַלְחָמָה הַבָּאָה בְּאִמְצָעוֹת תְּרַגְלִים רַבִּים.
	46. לָךְ אֵל הַנְּמֵלָה, עֲצֵל!
	47. הַמְּשַׁלָּה תִּדְוֵן מִחַר בְּפִתְרוֹנוֹת לְמִשְׁבַּר הַדִּיּוֹר.
	48. הַפְּנִס לְאַתֵּר כְּדִי לְהַכִּיר אֶת הַחֲבֵרָה.
	49. עֲלִינוּ לְהַשִּׁיג אֶת הַקְּבֻצָּה הַמִּתְחַרָּה.
	50. הַרְצִים הַתְּחָרוּ עַל הַזְכוּת לִיַּצֵּג אֶת יִשְׂרָאֵל בְּאוֹלִימְפִיאָדָה.

זיהוי בניין שלב 2 – הנוסחה:

נוסחת שלושת העדים:

1. נתבונן ב"שלושת העדים" יחד. תמיד יהיו כמה אותיות שעליהן שלושת העדים "מסכימים", אולם כרגע מעניינות אותנו האותיות שנמצאות בעד אחד או שניים אך לא בכלום.
2. בדרך כלל, האותיות המתחלפות נמצאות בתחילת המילה, והן נקראות "תחיליות". הובס-מובס-יובס.
3. אם נאסוף את האותיות התחיליות מכל שלושת העדים, נקבל רמז עבה לבניין של המילה.
  - א. בניין קל מתאפיין באות התחילית י' בלבד.
חג, חוגר, יַחגור.
  - ב. כמו כן דגם פֿעול שייך לבניין קל. בדגם זה אין תחילית כלל.
חגור, חגור, חגור.
  - ג. בניין נפעל מתאפיין באותיות התחיליות נני.
נִשבר, נִשבר, יַשבר.
4. כדאי לשים לב גם שצורת ההווה וצורת העבר שלו דומות מאוד.
  - א. בניין פיעל ובניין פֿעל: בניינים אלו מתאפיינים באותיות התחיליות מי.
    - i. בניין פֿעל: כולל הצליל U.
חִדש, מִחִדש, יַחִדש.
    - ii. בניין פיעל: לא כולל הצליל U.
חִדש, מִחִדש, יַחִדש.
  - ב. בניין הפעיל, בניין הפעל ובניין התפעל: בניינים אלו מתאפיינים באותיות התחיליות המי.
    - i. בניין הפעל: כולל הצליל U (ה-מ-ג או הו-מו-יו).
חִרגש, מִחִרגש, יַחִרגש.
    - ii. בניין התפעל: כאשר האותיות המי נשמעות כך: ה-מ-י.
סימן נוסף הוא שהמילה ארוכה ודומה ל-"הת-פ-על".
חִת-ר-גש, מִת-ר-גש, יַת-ר-גש.
    - iii. בניין הפעיל: כל מקרה אחר.
חִרגיש, מִחִרגיש, יַחִרגיש.

תחילית	בדרך כלל	עם צליל U	ה-מ-י (התפעל)
-	קל (צורת פעל)	קל (צורת פעול)	
י	פיעל	פיעל	
מי	הפעיל	הפעל	התפעל
נני	נפעל		

2) כתבו את הפעלים המודגשים ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר. הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים. לאחר מכן זהו את המוספיות בשלושת העדים, ולפיהן קבעו את הבניין של הפועל. לנוחותכם, כתבו את שבעת הבניינים בטבלה הבאה:

פעיל	סביל

המשפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפחה	בניין
1. הקטעים יתְרַגְמוּ מספרדית לעברית.	תְּרַגַּם מִתְרַגֵּם יִתְרַגֵּם	מי	פועל
2. הספורטאיות מִתְעַמְלוֹת לקראת התחרות.			
3. מי יִסִיעַ אותי לשם?			
4. הפסל מִצָּג בתערוכה בניו יורק.			
5. אל תִּנְדְּוּ את התלמידות האלה בגלל דעותיהן!			

			6. כך לומדים לְרַכֵּב בצורה בטיחותית.
			7. בשנה האחרונה נולְדו בישראל כ-150,000 תינוקות.
			8. הערב תּוֹפִיעַ בתפקיד הראשי כלת פרס ישראל.
			9. אסור שתאבד לנו התקווה.
			10. המסוק חָג מעל זירת האירוע.
			11. בחורף קשה יותר לְהִתְנַיעַ את המכוניות.
			12. המכוניות מוֹנְעוֹת בדלק.
			13. מה זה מְשָׁנָה?
			14. תַּפְס ככל יכולתך!
			15. אני נִשְׁבַּעַת שלא עשיתי זאת.
			16. עליכן לְהִתְכוּנֵן היטב למבחן!

			17. אני אגון בגופי על זכותו של אדם להשמיע דעה שונה משלי.
			18. האם פציתם על עוגמת הנפש שנגרמה לכם?
			19. בסוף האירוע הוודה הנשיא לכל המשתתפים.
			20. זה עלול לקרות לכולנו.
			21. אני פאה אליכם.
			22. הפניתי לרופא ממחה.
			23. הדרמנה לאילת!
			24. האחיות תשתמשנה רק במכשיר זה לביצוע הבדיקה.
			25. עלינו להכין תפאורה מיוחדת למופע.
			26. הפרשה עדיין לא פצהה.
			27. הטו את הספינה ימינה!

			28. קח אותי אתך!
			29. אתה מְמַנֵּה כעת למפקד.
			30. המפקד יִדַּח מתפקידו בשל מעשיו.

שיר שלושת העדים – לזיכרון:

במנגינת "מפי א-ל" (שמחת תורה):
 שלושה עדים על הנייר
 הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר
 האותיות המתחלפות
 במהירות נאספות
 כלום או י בניין קל
 נשמע כמו פֶּעוּל
 נשמע כמו פֶּעַל
 נני נני נני נפעל
 כזה מוזר הוא, אל תשאל
 מי פיעל
 עם U פעל
 המי הפעיל המי הפעל
 התפעל כמו הת-פ-על
 המי הוא מיילל

זיהוי בניין – דגמי פעל והתפעל:

חוקי זיהוי בנייני פעל והתפעל:

- שלושת העדים אינם שווים זה לזה בערכם.
 לפעמים נוכל לזהות את הבניין בעזרת העד הראשון בלבד – "הוא אתמול" מפני ששמות הבניינים עצמם מנוסחים בצורת "הוא אתמול".
- יש לשים לב לשתי צורות עיקריות של "הוא אתמול".
 א. הוא אתמול זָכַר, נָטַע, רָצָה, יָשַׁב = פעל.
 ב. הוא אתמול הִתְנַגֵּד, הִשְׁתַּדֵּל, הִדְרִיֵּד = התפעל.

3. כאשר ה"הוא אתמול" נשמע לנו כמו המלים פֶּעַל או הַתְּפַעֵל – אין שאלות. "הוא אתמול" צודק.
4. במקרים אלה דווקא שלושת העדים עלולים קצת לבלבל.
5. בשאר המקרים לא מומלץ להסתמך על "הוא אתמול" בפני עצמו.

שאלות:

- 3) לפניכם פעלים בתוך משפטים. כתבו את הפעלים המודגשים ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר. הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים. לאחר מכן זהו את המוספיות בשלושת העדים, ולפיהן קבעו את הבניין של הפועל. לנוחותכם, כתבו את שבעת הבניינים בטבלה הבאה:

פעיל	סביל

המשפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפחה	בניין
1. הצוות יִתְדַרְךּ היטב.	יְדַרְךּ מִתְדַרְךּ יִתְדַרְךּ	מי	פועל
2. המצב מִדְרָדֵר מיום ליום.			
3. המבחן יֵעָרֵךְ בעוד כחודש.			
4. בית הספר נִוְסַד בתקופת העלייה השנייה.			

המשפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפחה	בניין
5. שְׁבוּ בשקט!			
6. כ-100,000 תלמידים נִגְשִׁים כעת למבחן הבגרות במתמטיקה.			
7. מה זה מוֹכִיחַ?			
8. מהאמירה הזו מְשַׁתְּמֵעַ שהשרה מתנגדת להוספת תקציב לאופרה.			
9. היא לא תוֹכֵל להשתתף במשחק.			
10. אנחנו נאִפֶּה לחם בתוך חצי שעה.			
11. אתם הוֹגִים את ה-ר במבטא אמריקני.			
12. אי-אפשר לדעת מה יֵלֵד יום.			
13. החבל נִתַּק ולכן המטפס נפל מההר.			
14. יַעֲלוּ את העבודה במפעל!			

בניין	משפחה	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	המשפט
			15. סע מכאן!
			16. מי שלא ינכח בכל השיעורים, יודח מהקורס!
			17. רוכבי אופניים חשמליים רבים נעים על המדרכות.
			18. בלי מים הצמחים יָבֵלוּ.
			19. אל תתממי!
			20. האסיר האלים מְבוֹדָד משאר האסירים.
			21. דַע מאין באת!
			22. החיילים הַצָּטוּוּ לעצור את הספינה.
			23. לפתע נִגְלְתָה אלינו בקתה עזובה.
			24. המכונות תִּרְמְנָה את המשא למעלה.

המשפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפחה	בניין
25. איך אתה מעז לומר זאת?			
26. ה תחלנה במסע הארוך אל האוצר!			
27. הגידול יוצא מהגוף בניתוח.			
28. הבמבה מיצרת במפעל חדיש.			
29. החוק הופר ברגל גסה.			
30. החובות יגבו בדרכים שונות.			

הבחנה בין בניינים תאומים:

חוקי ההבחנה בין בניינים תאומים (פיעל-פעל, הפעיל הפעל):
 לפעמים איסוף התחיליות משלושת העדים (המי, מי, י, נני) עדיין אינו מספיק כדי להכריע סופית מהו הבניין.
 עדיין לא ברור:
 תחיליות מי: פיעל או פעל?
 תחיליות המי: הפעיל או הפעל?
 הצליל U שמבחין בין פיעל לפעל ובין הפעיל להפעל הוא סימן בלבד. הוא מתקיים ברוב מוחלט של המילים **אך לא בכולן**.
 ההבחנה המדויקת נעשית בעזרת המשמעות הסבילה או הפעילה של המילה.
 גהץ, מְגַהֵץ, יְגַהֵץ = פעל בגלל המשמעות הסבילה: הוא גהץ כי מישו גיהץ אותו.

שאלות:

- 4) לפניכם פעלים בתוך משפטים.
כתבו את הפעלים המודגשים ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר.
הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים.
לאחר מכן זהו את המוספיות בשלושת העדים, ולפיהן קבעו את בניין של הפועל. לנוחותכם, כתבו את שבעת הבניינים בטבלה הבאה:

פעיל	סביל

המשפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפחה	בניין
1. החולצה אינה מְגֻהָצֶת.			
2. היא מְגֻהָצֶת את חולצתה לקראת הטקס.			
3. המתנדבים יַעֲסִקוּ בהבאת מצביעים לקלפי.			
4. האסירים יַעֲסִקוּ במפעלי בבית הסוהר.			
5. הנושאים יַעֲלוּ לדיון במליאת הכנסת.			
6. חברי הכנסת יַעֲלוּ את הנושא לדיון.			
7. זה ממש מְקוֹמֵם אותי.			
8. אני ממש מְקוֹמֵם.			

המשפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפחה	בניין
9. הסימונים על הכביש מְטַשְׁטְשִׁים עם הזמן.			
10. סמים מְטַשְׁטְשִׁים את הראייה.			
11. אתם תַעֲמְדוּ לדין בידי המשטרה.			
12. אתם תַעֲמְדוּ במרכז הרחבה.			
13. גיבור הסרט מְתַאָר בצורה רומנטית.			
14. גיבור הסרט מְתַאָר את ילדותו בצורה רומנטית.			
15. הפסוק פָּרַשׁ בצורה לא נכונה.			
16. רש"י פָּרַשׁ את הפסוק בעזרת כללי הדקדוק.			
17. ראינו את המכונית מְדַרְדֵּרֶת לתהום.			
18. התקשורת מְדַרְדֵּרֶת את השיח הציבורי לשפל שלא ראינו כמותו עד כה.			
19. התלמידה מְבוֹדָדָת מחבריה.			
20. התלמידה מְבוֹדָדָת את הרכיב הזה מהתמיסה.			

זיהוי בניין – מילים קשות:

חוקי זיהוי הבניין של מילים קשות:

1. בעברית קיימות מספר מילים שזיהוי הבניין שלהן מסובך יותר. הסיבה היא שקשה להפוך אותן לשלושת העדים. למשל: נכון, יתכן, נחוץ.
2. הדגם הבולט והנפוץ ביותר שקשה לנתח הוא בינוני פעול. למשל: נחוץ, חמור, בדוי, סמוי. דגם זה שייך לבניין קל (פעל) באופן אוטומטי.
3. מילה שאי אפשר להטותה והיא מתחילה באות נ', רוב הסיכויים שהנ' מרמזת על בניין נפעל. למשל: נוהל, נכון, נבון, נדס, נורה.
4. בשאר המילים הקשות ניתן להשתמש בשיטת "טיפול שורש". בשיטה זו מחליפים את האותיות שברור שהן שורשיות באותיות אחרות, כך שמקבלים מילה שקל להטות. (אותיות האומני"ת עלולות להיות אותיות שלא שייכות לשורש. כל שאר האותיות באי-ב' העברי חייבות להיות אותיות שורש).
מטפש = מספר = פעל.

שאלות:

- 5) לפניכם פעלים בתוך משפטים. כתבו את הפעלים המודגשים ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר. הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים. לאחר מכן זהו את המוספיות בשלושת העדים, ולפיהן קבעו את הבניין של הפועל. לנוחותכם, כתבו את שבעת הבניינים בטבלה הבאה:

פעיל	סביל

משפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפחה	בניין
1. הכניסה לבית הספר נעולה.			

בניין	משפחה	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפט
			2. הדוגמאות הרבות מלאות אותי.
			3. אולי תגידי לו שהוא טעה?
			4. הנאשמת ביקשה מהשופטים: "זכו אותי!"
			5. הנחש הזה מצוי בסכנת הכחדה.
			6. הדגים ישלו מהמים.
			7. הגלידה נמסה בשמש.
			8. העמק העכור ימלא ציוץ של ציפורים.
			9. בתקופתנו רוב הערים מפורזות.
			10. כל האשליות תמננה.
			11. שגרירי המדינות צריכים להדבר ביניהם.

בניין	משפחה	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפט
			12. אני מאוד מְפֹחֵד שאכשל במבחן.
			13. רחמיי נִכְמְרוּ עליו.
			14. הוא נִכּוֹן לשנות זאת.
			15. אנחנו דְּבַקִּים בעמדתנו.
			16. הדוגמה הזו לְקוֹחָה מספר היסטוריה.
			17. עליכם לְהִגִּיה את המסמך לפני הפצתו.
			18. כולנו מְבַכִּים את מותו.
			19. המיעוט עלול להיות מְנַבֵּר לשלטון.
			20. המקרה אֲרַע לפני שנה.
			21. השמש קוֹפֶחֶת על ראשינו.

משפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפחה	בניין
22. תינוק יהודי נִמּוּל בגיל שונה ימים.			
23. הקהל נָדַם עם כניסת הנשיא לרחבת הטקס.			
24. שש עשרה מְלָאוּ לנער.			
25. חבל שנגָשְׁתָּן לבחינה בלי ללמוד.			

- 6) לפניכם פעלים בתוך משפטים. כתבו את הפעלים המודגשים ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר. הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים. לאחר מכן זהו את המוספיות בשלושת העדים, ולפיהן קבעו את הבניין של הפועל. לנוחותכם, כתבו את שבעת הבניינים בטבלה הבאה:

פעיל	סביל

משפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפחה	בניין
1. המחבל נִנְרָה למוות.			

בניין	משפחה	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפט
			2. יתכן שהשביתה תסתיים בקרוב.
			3. הפרסים תלויים על העץ.
			4. הטרור מגר ביד קשה.
			5. החוקר יסמך על מחקרים קודמים.
			6. הקבינט יכנס בשעה ארבע לדיון.
			7. אין צורך להכביר מילים על הנושא.
			8. היא קמה לאהבה.
			9. אני מסכימה שתעזו על עצמכן את התכשיטים האלה.
			10. שר החוץ נועד עם עמיתו האמריקני בבית הלבן.
			11. מדוע התניתן את ביטול החוזה בתשלום 1,000 ₪?

בניין	משפחה	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפט
			12. המכונית עלולה לְהִרְגֵם באבנים.
			13. הפילה פְּלוֹאָה בכלוב בגן החיות.
			14. הרוצח נִמַּק בכלא.
			15. במעשיכם אתם מְדִירִים ציבור שלם מהשיח הציבורי.
			16. בחורף האחרון השדות הוֹרִיקוּ.
			17. המנהל הִתְרַה בתלמיד שלא יפריע עוד.
			18. זוהי התוצאה הַמְשַׁעֲרֶת של הניסוי.
			19. בעל החיים הזה נִפְוֵץ באזור הנגב.
			20. כל הילדים חֲגוּרִים.
			21. התלמיד הזה מוֹעָד לפורענות.

משפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפחה	בניין
22. כל הנוכחים מְפָרִים לך.			
23. האם פְּלֵתָה כינים מראש בנה.			
24. העדה מִפְחָדָת מאוד.			
25. עליכן ל הוֹגִיעַ את מוחכן כדי לפתור את החידה.			

- 7) לפניכם פעלים בתוך משפטים. כל מקבץ שאלות מציג פעלים דומים. כתבו את הפעלים המודגשים ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר. הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים. לאחר מכן זהו את המוספיות בשלושת העדים, ולפיהן קבעו את הבניין של הפועל. לנוחותכם, כתבו את שבעת הבניינים בטבלה הבאה:

פעיל	סביל

משפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפחה	בניין
1. הם גָּרוּ לידנו.			

משפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפחה	בניין
2. הם גרו אותי.			
3. הנמרים גרו באמצעות נתח בשר.			
4. נוסף ונטען שמקצוע הלשון חשוב.			
5. לאחרונה נוסף גורם חדש לזירה.			
6. לפי האמונה היהודית, העולם נברא בשישה ימים.			
7. אם ניטול את התרופה, נבריא במהירות.			
8. בפרויקט הזה נברא את היערות באזור.			
9. הם נדו בארץ במשך שבועות.			
10. נדו את מנהיגי החרם!			
11. העץ התנועע במהירות בסופה.			

משפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפחה	בניין
12. הַתְּנַעֲנָה את המכוננית!			
13. הילד נִעְנַע את החוט.			
14. את נָעָה מהר מדי.			
15. אני מְרַצָּה מהשיעור.			
16. אני מְרַצָּה על התקשורת בעידן המודרני.			
17. הילד מְרַצָּה את הוריו.			
18. העגבנייה תִּמְלָא בבשר.			
19. אתה תִּמְלָא את העגבנייה בבשר.			
20. אילת תִּמְלָא אלפי נופשים.			
21. דפים אלה מְיַעֲדִים לגריסה.			

משפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפחה	בניין
22. אנחנו מִיַּעֲדִים אותך לגדולה.			
23. אנחנו נוֹעְדִים עם יו"ר ההסתדרות.			
24. מי תַּרְגֵּם את המסמך לאנגלית?			
25. המכונית תַּרְגֵּם באבנים.			
26. הספר תַּרְגֵּם לשפות רבות.			
27. היא תַּרְגֵּם אותך באבנים.			
28. הוא יֶאֱלַץ להתפטר מתפקידו.			
29. הוא יֶאֱלַץ אותי להתפטר.			
30. השבוי מְחַזֵּר ארצה בשעה זו.			
31. הבקבוק מְחַזֵּר במפעל.			

בניין	משפחה	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפט
			32. נָכַר שהתאמצת.
			33. בסוף ההליך נִכְיֵר בך בתור עולה חדש.
			34. הוא מִתְנַכֵּר לשורשיו.
			35. המקום קר וּמְנַכֵּר.
			36. הַמְרִיתָ את השקלים לדולרים.
			37. הַמְרִיתָ בקזינו.
			38. הַמְרִיתָ את פי הורידך.
			39. המנהל מוֹעֵל בתפקידו.
			40. המנהל מוֹעֵיל לחברה.
			41. המכשיר החדש מְיַעַל את העבודה.

משפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפחה	בניין
42. המפקד המעולה מְעַלָּה בדרגה.			
43. ה תְּאֲמִנּוּ לקראת התחרות.			
44. ה תְּאֲמִנּוּ לכם תכנית אישית.			
45. תְּאֲמִנּוּ לכם פגישה.			
46. האוהל מוֹקֵם בשעה זו.			
47. האוהל מְקֵם בקצה המחנה.			
48. פְּסְקוּ את המשפט!			
49. השופטים פְּסְקוּ שאתה אשם.			
50. הוא ילד מְסֻגָּר .			
51. הפושע מְסֻגָּר למשטרה.			

בניין	משפחה	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפט
			52. הציור מְסַגֵּר לקראת התערוכה.
			53. עוד יִדְבֵּר על כך רבות.
			54. יתוש הביצות יִדְבֵּר באמצעות ריסוס.
			55. זו טענה מְפַרֶּקֶת .
			56. זו עבודה מְפַרֶּקֶת .
			57. הוא יִמְשֵׁב את הרצאתי.
			58. הוא מִיִּשֵׁב בדעתו.
			59. מי מְשִׁיב את הרוח?
			60. הנוער החלוצי מִיִּשֵׁב את הנגב.
			61. הסוהר מוֹשִׁיב את האסיר על ספסל הנאשמים.

בניין	משפחה	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפט
			62. נֹכַחְנוּ לדעת שאנחנו טועים.
			63. נִכְחַנו באירוע.
			64. הוא יִסֵּר במהלך העינויים.
			65. השלט יוֹסֵר בהקדם.
			66. איך מִכְנִים אתכם בקיבוץ?
			67. האם אתם מוֹכְנִים?
			68. עוד נִגְיַע רחוק.
			69. האם נִגְע בפסל העתיק?
			70. נוֹגֵיע את מוחנו ונגלה את התשובה.
			71. נִיגַע אתכם עד שתאלצו לקבל את דעתנו.

בניין	משפחה	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפט
			72. שתקי מיד!
			73. שתקי את המפעל!
			74. הוא מתזק בידי האויב.
			75. הוא יצא מתזק מהפגישה.
			76. היא נצלה מהאסון.
			77. הבשר נצלה בפיקניק.
			78. החיט יצר את הבגד.
			79. יצר 1000 מוצרים עד מחר!
			80. נגן בגופנו על זכותך להביע את דעתך.
			81. נגן לכבודנו יצירה קלאסית!

משפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפחה	בניין
82. לְמַדוּ אותנו שיש לומר את האמת.			
83. לְמַדוּ את החומר לבחינה!			
84. האישור נִתַּן לאחר שעות רבות.			
85. נִתַּן לך אישור.			
86. הטענה מְשַׁלֶּטת כל יסוד.			
87. רישיוןך נְשַׁלַּל לצמיתות.			
88. נְשַׁלוּ אותי מהירושה.			
89. הדגים נְשַׁלוּ מהים.			

8) בכל שאלה שלפניכם יש שני סעיפים. בשני הסעיפים מודגש אותו פועל, אך בכל פעם המשפט שבו מצוי הפועל שונה, והדבר עשוי להביא לשינוי בניין הפועל. כתבו את הפעלים המודגשים בכל סעיף ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא, מחר. הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים. לאחר מכן זהו את המוספיות בשלושת העדים, ולפיהן קבעו את הבניין של הפועל. לנוחותכם, כתבו את שבעת הבניינים בטבלה הבאה:

פעיל	סביל

משפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפחה	בניין
1. הם רָצוּ ללכת הביתה.			
2. הם רָצוּ מהר.			
3. החנוכייה תָּדַלַק בעוד כשעה.			
4. האוטובוס תָּדַלַק לפני הנסיעה.			
5. הלקח לא נִלְמַד .			
6. נִלְמַד את החומר לקראת הבחינה.			
7. המשבר קָרַב והולך.			
8. קָרַב אליך את הצלחת.			

משפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפחה	בניין
9. הנאשם יצג בידי סניגור.			
10. הפתרון לבעיה יצג בישיבת הממשלה.			
11. האם השרה נוכחת באירוע?			
12. השרה נוכחת לדעת שהיא בבעיה.			
13. השיחה נתקה.			
14. הטכנאית נתקה את החוט.			
15. כל טירון יורה 5 כדורים.			
16. המפקד יורה לטירונים מתי לירות.			
17. היא מְנוֹכֶפֶת את גבה.			
18. הכפית מְנוֹכֶפֶת.			
19. מערך האבטחה סביב המקום תגבר.			
20. המוזיקה תגבר רק אחרי שנלך.			

משפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפחה	בניין
21. הילדים גרו עם הוריהם.			
22. גרו אותי!			
23. היא כפתה את העצים בצופים.			
24. המורה כפתה עליי לעמוד בשער.			
25. הם סרקו את האזור היטב.			
26. סרקו את השער!			
27. הוא נקרא על שם סבו.			
28. נקרא לנער ונשאל מה דעתו.			
29. עודדתי את הקבוצה.			
30. עודדתי מהתמיכה הציבורית בי.			
31. החיילת נוצרת את נשקה.			
32. התמיסה נוצרת בתהליך מיוחד.			

משפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפחה	בניין
33. אתם תקשרו קשרים מיוחדים.			
34. הלוחמים תקשרו ביניהם באמצעות טלפון לוויני.			
35. הילדה תרים את הפסולת מהרצפה.			
36. אנחנו תרים אחר דירה חדשה למשפחתנו.			
37. נצלתי מהתופת.			
38. נצלתי אותך.			
39. השלגון נמס בשמש.			
40. אנחנו נמס את הקרח.			
41. הוא תדרך לפני המשימה היטב.			
42. הכיתה תדרך בידי טובי המדריכים.			
43. מצבו של הפצוע יצב בחדר הניתוח.			
44. החייל יצב בבסיס בדרום.			

משפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	משפחה	בניין
45. סֹבֵב את גלגל המזל!			
46. הנער סֹבֵב בעיר בחוסר מעש.			
47. הטיעון הזה תְלוּשׁ מהמציאות.			
48. אתה תְלוּשׁ את הבצק היטב.			
49. יַעֲלוּ את העבודה במפעל!			
50. המובילים יַעֲלוּ את הריהוט בעזרת מנוף.			
51. הקונים יַעֲלוּ לקומה השנייה בדרגנוע.			

שורש וגזרה של פעלים ושמות עצם:

זיהוי שורש בשיטת שלושת העדים:

מושגי בסיס:

שורש: אותיות השורש הן האותיות העיקריות בכל מילה, האותיות שנושאות את עיקר המשמעות שלה.

חשבתי – ח-ש-ב.

בכל שורש חייבות להיות 3 או 4 אותיות. לא פחות ולא יותר.

לכל פועל יש שורש, אבל גם לשמות עצם יש בדרך כלל שורש.

מספר – ס-פ-ר, פרסמת – פ-ר-ס-מ.

חוקי זיהוי שורש:

1. נתמקד במילה שקיבלנו ונהפוך אותה לשלושה פעלים פשוטים לפי הנוסחה הזאת:

א. הוא אתמול.

ב. הוא עכשיו.

ג. הוא מחר.

הוא אתמול זרק, הוא עכשיו זרק, הוא מחר יזרק.
אלו הן צורות שקל מאוד לעבוד אֵתָן והן מגלות לנו את כל הסודות של המילה, כמו עדים.

2. אין צורך לנקד את שלושת העדים.

3. מצד שני אין להוסיף אותיות ניקוד שלא הופיעו במילה המקורית.
מְבַשֵּׁל – בשל, מבשל, יבשל, ולא: בושל מבושל, יבושל.

4. מומלץ בחום להשתמש בסימן ניקוד אחד בלבד, שיש בו תועלת רבה:
צליל U - קובוץ (ׁ). בְּשֵׁל, מְבַשֵּׁל, יְבַשֵּׁל.

5. אותיות השורש הן האותיות שחוזרות על עצמן בכל המילים.
בְּשֵׁל, מְבַשֵּׁל, יְבַשֵּׁל = ב-ש-ל.

6. שלושת העדים של שם עצם הם הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר של פועל קרוב משפחה. כאן כמובן אין אפשרות לשמור על ההקשר – וזה גם פחות חשוב.

7. מחלוקת – חלק, חולק, יחלוק = ח-ל-ק.

8. יש אותיות שהן בוודאות אותיות שורש, פשוט מפני שאין להן שום תפקיד אפשרי אחר.

9. למעשה כל האותיות באי-ב' העברי הן בדרך כלל שורש חוץ מ:
אותיות "האומני" שיש להן מגוון תפקידים נוספים (למשל בניין נפעל, בניין התפעל וכדומה).
האותיות ד' וט' אינן אותיות שורש כאשר הן מופיעות בתוך רצפים
אלה : וְזָדָה, וְצָטָה.

הסרת אותיות הבניינים :

חוקי הסרת אותיות הבניינים :

1. לפעמים יש אותיות שחוזרות על עצמן בכל שלושת העדים, ואף על פי כן הן אינן אותיות שורש.
הבניינים שמביאים אתם אות נוספת הם בנייני המ"י : הפעיל, הפעל והתפעל.
2. בניין הפעיל מביא אתו כמעט תמיד אות י' כאות ניקוד, בין שתי האותיות האחרונות של השורש.
הרגיש, הרדס, הבדיל.
י' זו אינה אות שורש. יש להתעלם ממנה.
3. בניין הפעל מביא אתו לפעמים ו' (הופעל) בהתחלה.
היגן, היסר, היכן.
ו' זו מופיעה רק במקרים שבהם אתם רואים 2 אותיות שורש בלבד, אבל גם היא שייכת לבניין ולא לשורש.
4. בניין התפעל מביא אתו תמיד ת'.
התרגש, התפתל, התגבר.
א. ת' זו מחליפה מקום עם עיצורים מסוימים (ש, ש', ס, ז, צ).
השתעל, הסתכל, השתכר.
ב. כאשר האות הראשונה בשורש היא ז', הת' גם מחליפה מקום וגם הופכת לד', מטעמי נוחות הגייה.
הזדמן.
ג. כאשר האות הראשונה בשורש היא צ', הת' גם מחליפה מקום וגם הופכת לט', מטעמי נוחות הגייה.
הצטער.
5. בעברית כמעט שאין שורשים שהצירופים זד או צט קיימים בהם, ולכן כאשר אנו רואים צירוף כזה אנו יכולים להניח בוודאות שהד' או הט' שייכות לבניין התפעל ולא לשורש.

שאלות:

- 1) לפניכם פעלים ושמות בתוך משפטים. עליכם לציין מהו השורש של כל מילה. כתבו את המילים המודגשות ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר. הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים. לאחר מכן זהו את האותיות שחוזרות בשלושת העדים - אלה אותיות השורש. כתבו אותן בטבלה. זכרו! אל תכניסו לשורש את ה-י הנודניקית של הפעיל ואת ה-ת החמקמקה של התפעל.

שורש	שלישייה	משפט
		1. אני אֹהֶבֶת עוגות גבינה.
		2. הסלטים האלה יִסְרְיֵחוּ בתוך יומיים.
		3. לְכַדְנָה בבקשה את העכבר!
		4. זה לא כל כך נעים לראות גן סָגוּר.
		5. התאנים תִּבְשְׁלָנָה בעוד חודשיים.
		6. איני רוצה לְהִשְׁקִיעַ במיזם הזה.
		7. חסרונוֹךְ יִרְגֵשׁ היטב.
		8. הפיגועים סָפְלוּ בזכות מודיעין איכותי.

שורש	שלישייה	משפט
		9. החולה התפרעה במחלקה הכירורגית.
		10. נשקתי את השפתיים שלי ושתקתי.
		11. הזָהָרוּ, חברים.
		12. שני ילדים התלחשו בקצה הכיתה.
		13. ההחלטה הזו תגביל את החופש שלנו.
		14. קריסת המשטר הקומוניסטי הביאה לארץ יהודים רבים מברית המועצות.
		15. שלשום הוחלט על פרוק הגדוד.
		16. לא נערים קשיים על היוזמה.
		17. זו הייתה הפתעה נעימה.
		18. מתי אקבל את הפקדון חזרה?
		19. אני מקווה שתתרגל מהר למציאות החדשה.
		20. אני מקווה שתתרגל פתרון בעיות מסובכות.
		21. משטח הרכיבה מצוי בשפוע.
		22. מה שמה של מנהלת הסניף?
		23. משבר הוא הזדמנות לצמיחה.

שורש	שלישייה	משפט
		24. איזה גֹרֵל אכזר!
		25. זה המְסֻגָּד המרכזי של הכפר.
		26. המְמַטְרָה מקולקלת.
		27. האלימות היא כְּרִסוּם יסוד הדמוקרטיה.
		28. ריצות ארוכות ישפרו את הִסְבֵּלָת של הלב שלך.
		29. הטרוריסט הזה על הִפְנוּת שלנו.
		30. מתי הִתְחַלְתָּן לעסוק בספורט?

(2) לפניכם פעלים ושמות בתוך משפטים. עליכם לציין מהו השורש של כל מילה. כתבו את המילים המודגשות ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר. הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים. לאחר מכן זהו את האותיות שחוזרות בשלושת העדים - אלה אותיות השורש. כתבו אותן בטבלה. זכרו! אל תכניסו לשורש את ה-י הנודניקית של הפעיל ואת ה-ת החמקמקה של התפעל (שלפעמים מתחלפת ב-ט או ב-ד).

שורש	שלישייה	משפט
		1. אל תִתְכַחֵשׁ לחלקך בעסקה.
		2. הִשְׁתַּתְקֵנוּ במבוכה.
		3. כדאי שִתְמַתְנִי את עמדותייך.
		4. הכעסים הִמְצַטְבְּרִים הם הרסניים.

שורש	שלישייה	משפט
		5. האשמה מוטלת על כתפיי.
		6. השעול הזה מרמז על מחלה.
		7. עדכן אותי בהתפתחויות.
		8. אוכלוסיית העולם מזדקנת.
		9. לכו להצטלם!
		10. האיש נראה מטורד מאוד.
		11. שומעים אותך באופן מקצוע.
		12. הציפורים מסתתרות מפנינו.
		13. הפירות האלה מתלעים.
		14. הילד חזר מגן השעשועים הבול.
		15. הנגינה של נועם משתפרת מאוד בחודשיים האחרונים.
		16. תבשיל זה טעים באופן יוצא דופן.
		17. קשה לי להשתלב בתנועה.
		18. עשינו למענד השתדלויות רבות.
		19. כשראתה דנה את סימה, היא עברה מדרכה.

שורש	שלישייה	משפט
		20. הקיפוד יצטנף בתוך עצמו כשנתקרב.
		21. מסתבר שיש לך שבר.
		22. האריות החולים הזדנבו מאחור.
		23. בחורף המכוניות מתקשות להתניע.
		24. השביל הזה מתחיל כאן.
		25. איזהו גבור?
		26. הרחוב ייקרא על שם השחקנית המפורסמת.
		27. יהיו לך עוד הרבה הזדמנויות.
		28. הקו הזה הולך ומסתלסל.
		29. פתחנו משרד חדש.
		30. הנתונים צריכים להשתקלל.

מהי גזרה?

מושג בסיסי:

גזרה: קבוצת שורשים בעלת מאפיין משותף. בשפה העברית יש 10 גזרות בסך הכול. כל שורש בעברית שייך לאחת מהן.

הגזרות:

חוקי הגזרות:

רוב הגזרות (למעט השלמים והמרובעים) מתאפיינות בכך שהן מכילות אותיות שורש מסוימות. אותיות אלו עלולות לגרום לשורשים להתנהג בצורות מוזרות, וזוהי הסיבה העיקרית שעלינו לשלוט בנושא.

בדרך כלל שם הגזרה הוא צירוף של האות המאפיינת את הגזרה ושל מיקומה בשורש.

ל"א – ל' הפועל (האות האחרונה בשורש) היא א'.

ל"ייה – ל' הפועל (האות האחרונה בשורש) היא י'ה.

פ"א – פ' הפועל (האות הראשונה בשורש) היא א'.

פ"נ – פ' הפועל (האות הראשונה בשורש) היא נ'.

פ"י"צ – פ' הפועל (האות הראשונה בשורש) היא י' שאחריה צ'.

פ"יו – פ' הפועל (האות הראשונה בשורש) היא י'ו.

ע"ויי – ע' הפועל (האות האמצעית בשורש) היא י'ו.

ע"ע – ע' הפועל ולי' הפועל זהות.

מה מיוחד בגזרה?	אילו שורשים כלולים בגזרה?	שורשים לדוגמה		שם הגזרה
אין	כל השורשים בעלי 3 אותיות שורש רגילות (שאינם שייכים לאף גזרה אחרת).	ג-מ-ר	ב-ר-ח	שלמים
אין	כל השורשים בעלי 4 אותיות שורש.	ב-ל-ב-ל	פ-ר-ג-ו	מרובעים
לפעמים הא' נעלמת. (רפ"י, מצוי)	כל השורשים שמסתיימים בא'.	ר-פ-א	מ-צ-א	ל"א
ה' מתחלפת בהטיות השונות ב', ו', א', ות' (עליתי, עלו, עלתה, העלאה)	כל השורשים שמסתיימים בה'.	ע-ל-ה	פ-נ-ה	ל"ייה
בבניין קל בצורת העתיד לא שומעים את הא' (תאכל, יאבב)	7 שורשים מסויימים שמתחילים בא': א-ב-ד, א-ב-ו/ה, א-פ-ו/ה, א-ח-ז, א-כ-ל, א-ה-ב, א-מ-ר.	א-ה-ב	א-כ-ל	פ"א
הנ' נעלמת לפעמים ובמקומה בא דגש באות שאחריה (יפיל, הסיע).	כל השורשים שמתחילים בנ'.	נ-פ-ל	נ-ד-ע	פ"נ
הי' נעלמת לפעמים ובמקומה בא דגש באות שאחריה (תציר, מציר).	7 שורשים מסויימים שמתחילים בי-צ: י-צ-ב, י-צ-ג, י-צ-ע, י-צ-ק, י-צ-ר, י-צ-ת, וגם י-ז-ע.	י-צ-ב	י-צ-ק	פ"י"צ
1. לפעמים מופיעה י' ולפעמים ו' (ריץ, זלדתי, מולידה). 2. ה"ו עלולה להיעלם (הוקן). 3. עלולה להצטרף ו' (התכונן).	כל השורשים שהאות הראשונה שבהם היא י'ו.	י-ו-ש-נ	י-ו-ל-ד	פ"יו
1. לפעמים מופיעה י' ולפעמים ו' (ריץ, הריץ). 2. ה"ו עלולה להיעלם (ריץ, הוקן). 3. עלולה להצטרף ו' (התכונן).	כל השורשים שהאות האמצעית שבהם היא י'ו.	כ-ו-נ	ר-ו-צ	ע"ויי
1. אחת האותיות הכפולות עלולה להיעלם (הסב). 2. עלולה להצטרף ו' (סובב).	כל השורשים שבהם שתי האותיות האחרונות זהות.	ח-ג-ג	ס-ב-ב	ע"ע (כפולים)

שמות נוספים לגזרות:

יש שמכנים את הגזרות בשמות מעט שונים מאלו שהזכרנו. גם בבגרות עשויים להופיע שמות ארוכים יותר. אין צורך להתרגש. השמות השונים הם וריאציות בלבד. השמות הקצרים והפשוטים שלמדנו הם תשובה מקובלת לחלוטין בבגרות. יש שני מונחים נפוצים בשמות הגזרות: "נחי" ו"חסרי". למשל: חסרי פ"נ, נחי עו"י, או בקיצור: חפ"נ, נעו"י. משמעות המונחים האלה היא: נחים – אות השורש ה"בעייתית" נכתבת בדרך כלל, אך לעתים אינה נהגית. למשל: הודיע, ראינו. חסרים – אות השורש ה"בעייתית" עלולה להיעלם לחלוטין. למשל: יפל (השורש המקורי: נ-פ-ל).

הגזרה	כינויים נוספים
שלמים	-
מרובעים	-
ל"א	נחי ל"א, נל"א
ל"י	ל"י/ל"י, נחי ל"י, נל"י, נל"י/נל"י
פ"א	נחי פ"א, נפ"א
פ"נ	חסרי פ"נ, חפ"נ
פ"צ	חסרי פ"צ, חפ"צ
פ"ו	נחי פ"ו, נפ"ו
עו"י	נחי עו"י, נחי ע"ו, נעו"י, נע"ו
ע"ע	כפולים

שורשים מורכבים:

חוקי השורשים המורכבים:
 שורש אחד יכול להיות שייך לשתי גזרות.
 תודה = ו-ד-ה = פ"ו ול"י.
 כאשר מתבקשים לציין את הגזרה של שורש כזה, יש לציין את שתי הגזרות.
 לפעמים יש לבחור בגזרה הרלוונטית לשאלה שנשאלה.
 שורשים מגזרת המרובעים שייכים לגזרת המרובעים בלבד, גם אם יש בהם מאפיינים מגזרות אחרות.
 נ-פ-נ ≠ פ"נ. ש-ק-ל-ל ≠ ע"ע. ד-מ-י-נ ≠ עו"י.

זיהוי גזרה:

חוקי זיהוי גזרה:

1. הגזרה נובעת ישירות מהשורש. לאחר שזיהינו את השורש, כל שעלינו לעשות הוא להתבונן באותיותיו. הגזרה טמונה בהן. הודיע, מודיע, יודיע = יו-ד-ע = פ' הפועל יו = גזרת פי"ו.
2. מומלץ לרשום את כל הגזרות בתחילת המבחן בצד הדף.
3. אם השורש אינו שייך לשום גזרה מיוחדת, בררת המחדל היא גזרת השלמים.

שאלות:

3) לפניכם שורשים. קבעו את גזרתם:

שורש	גזרה	שורש	גזרה	שורש	גזרה
יו-ק-ש		מ-צ-א		א-יו-ר	
נ-ס-ע		יו-ק-ע		ס-ב-ב	
ש-ל-ח		ק-ר-ר		ד-יו-נ	
ת-ג-ב-ר		נ-ט-ע		יו-ש-ע	
ס-יו-ר		א-ש-ר		ת-ר-ג-מ	
ק-פ-א		ח-ל-יה		נ-ס-ק	
ח-פ-ר		נ-ג-נ		מ-יו-ת	
ת-ע-ת-ע		פ-ק-ק		ר-צ-צ	
ר-ו-י-צ		פ-ת-יה		נ-ע-ל	
א-מ-ר		מ-ל-מ-ל		ג-ר-ב	
א-ת-ר		כ-ו-י-נ		י-צ-ב	
י-צ-ג		ב-ר-א		י-צ-ת	
יו-ד-ע		נ-ג-ש		ח-ג-ג	
ק-ל-ל		פ-ר-ר		צ-ל-יה	
ז-ר-יה		צ-ב-ע		פ-נ-ט-ז	
פ-ק-ק		ש-ל-מ		יו-ל-ד	
יו-ט-ב		פ-צ-ע		ב-ר-א	
נ-צ-ר		נ-ג-ע		כ-ל-א	
נ-ז-ל		יו-ע-צ		ס-מ-א	
נ-ת-נ		י-צ-ג		א-ב-ד	
פ-ר-ק		ש-כ-ל-ל		פ-ל-יה	
ט-ר-ט-ר		צ-פ-יה		צ-יו-ר	
ר-פ-א		י-ז-ע		יו-ש-ב	

איתור האות הנעלמת:

מושגי בסיס:

דגש חזק: נקודה קטנה המופיעה לפעמים בתוך האות. משמעותה של הנקודה הזאת היא שיש לבטא את האות בחוזקה. מדיח. דגש זה הוא משמעותי מאוד לזיהוי שורשים.
דגש קל: הוא דגש שמופיע באותיות מסוימות בעיקר כאשר הן נמצאות בתחילת המילה: כתב, פתוח, בא. דגש זה הוא חסר כל משמעות לזיהוי שורשים.

חוקי איתור האות הנעלמת:

1. שורשים רבים נוטים "לאבד" את אחת מאותיות השורש שלהם.
2. פעמים רבות שלושת העדים "מחזירים" את האות האובדת.
ראו = ראה, רואה, יראה = ר-א-י/ה.
3. לעתים גם אחרי שנהפוך את המילה לשלושת העדים, נזהה שתי אותיות משותפות בלבד.
4. האתגר במקרים אלו הוא לאתר את האות השלישית של השורש – האות הנעלמת.
5. תזכורת: הי' של בניין הפעיל והוי' של בניין הופעל אינן אותיות שורש, ואין להיעזר בהן להשלמת השורש.
6. תהליך איתור אות השורש החסרה:
  - א. כדבר חסרה לנו אות שורש, הדבר הראשון שנבדוק הוא אם יש דגש באחת האותיות שכבר זיהינו.
את הבדיקה יש לערוך במילה המקורית שאנחנו מנתחים ולא בשלושת העדים. (דגש בתחילת המילה אינו דגש חזק והוא אינו נחשב).
  - א. בדרך כלל כאשר הדגש מופיע באות הראשונה, האות החסרה היא ני בהתחלה (גזרת פי"נ).
מדיח = נ-ד-ח.
  - ב. כאשר האות הראשונה היא צ' עם דגש, האות החסרה היא י' בהתחלה (גזרת פי"צ).
הצעה = י-צ-ע.
  - ג. כאשר האות השנייה עם דגש, יש להכפיל את האות השנייה (גזרת ע"ע - הכפולים).
הסבב = ס-ב-ב.
  - ד. כאשר אין דגש אך יש י' בין שתי האותיות, מוסיפים אותה לשורש. הגזרה היא עו"י.
האיר = א-ו-ר.

ה. אפילו אות ניקוד שמופיעה רק באחד משלושת העדים, מצטרפת לשורש. רץ, רץ, ירוץ = ר-י/ו-צ.

ו. כאשר אין אות ניקוד חוזרת ולא דגש, יש להכפיל את האות השנייה (גזרת הכפולים). האט = א-ט-ט.

שאלות:

4) לפניכם פעלים ושמות בתוך משפטים. עליכם לציין מהו השורש של כל מילה. כתבו את המילים המודגשות ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר. הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים:

המשפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	האותיות החוזרות	שורש	גזרה
1. החיילות הִדְחוּ מן הקורס.	הדח מדח ידח			
2. חִשְׁתִּי שאתם רוצים בטובתי.				
3. זו הַתְּשׁוּבָה הנכונה.				
4. יש לדאוג לִמְצוּפֵים לילדים.				

גזרה	שורש	האותיות החוזרות	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	המשפט
				5. * איזו מְדִינָה!
				6. טקס הַשָּׂקָה יתקיים מחר.
				7. שמו של החשוד במעשה הַתֵּר לפרסום.
				8. תרופה זו עלולה לְהִזִיק לך.
				9. אתם תְּכַיְנוּ את המחנה לקראת בוא הרמטכ"ל.
				10. זה יהיה מְסַע ארוך.
				11. אסור לְגַעַת בפסלים.
				12. הַאֲצָנוּ לקראת סוף הריצה.
				13. שכחתי להביא מְגָבֵת.
				14. שבועות הוא חג מִתֵּן תורה.
				15. הגענו לִמְפָּל בשעה ארבע.
				16. הייתה לי הָאָרָה.
				17. הַמְסוֹק חג ממעל.
				18. המסוק חָג ממעל.
				19. אני רוצה ללמוד בַּמְכִינָה אוניברסיטאית.
				20. אינני אוהב הַטָּפֵת מוסר.
				21. יש לְהַמִיר את השקלים לדולרים.
				22. זו הייתה הַפְּקָה מרהיבה.
				23. אין בינינו הַפְּרוֹת קודמת.
				24. זו הייתה מִפְּת מוות למיזם.
				25. איך הוא דָּג כל כך הרבה דגים?

הופעל המבולבל:

חוקי זיהוי השורש בבניין הופעל:

1. בניין הופעל בעייתי כאשר הוא מביא אתו תוספת ו' (הו-מו-יו, אך לא ה-מ-ן).
2. כאשר רוצים לזהות שורש של מילה בבניין הופעל, עדיף לנתח את התאומה שלה מבניין הפעיל. זאת ניתן לעשות בעזרת המילים "כי משהו..."
הקוץ הוצא = כי משהו הוציא אותו = יו-צ-א.

שאלות:

- 5) לפניכם פעלים מבניין הופעל בתוך משפטים. עליכם לציין מהו השורש של כל מילה ומהי הגזרה של השורש. זכרו שהעברה לבניין הפעיל (באמצעות הנוסחה "כי משהו...") תסייע לכם למצוא את השורש. נסחו שלושה עדים בבניין הפעיל. לאחר מכן זהו את האותיות שחוזרות בשלושת העדים - אלה אותיות השורש. כתבו אותן בטבלה וציינו את גזרתו של השורש. זכרו! אל תכניסו לשורש את ה-י הנודניקית של הפעיל ואת ה-ת החמקמקה של התפעל (שלפעמים מתחלפת ב-ט או ב-ד). זכרו את כללי כתיבת השורשים:
- י או ו בכל מקום בשורש נכתבות תמיד: י/ו.
  - ה בסוף השורש נכתבת בדרך כלל: י/ה.

המשפט	כי משהו: הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	אותיות גלויות	שורש	גזרה
1. בידי מי הוֹזְזָה הגבינה?				
2. ההזמנה מוֹכְנָה וניתן לבוא ולקחתה.				
3. הוֹפְלֵתִי אל חדר החקירות בידיים אזוקות.				
4. המנהלת הוֹקְעָה בשל אמירותיה.				

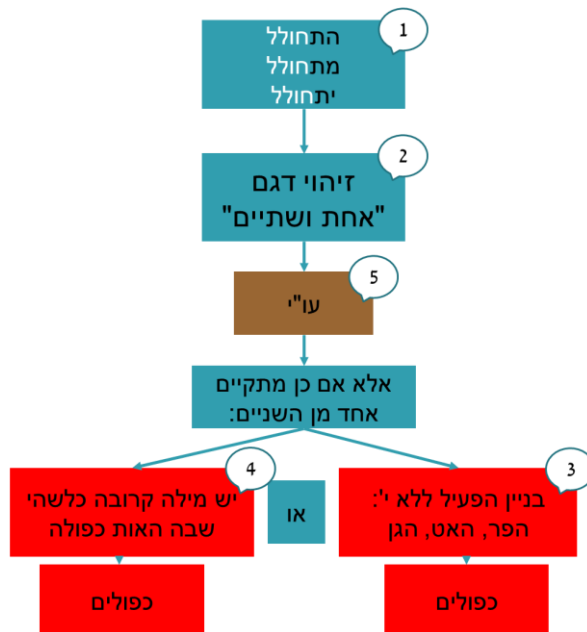
גזרה	שורש	אותיות גלויות	כי משהו: הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	המשפט
				5. אתם תִּבְּסוּ במשחק הקרוב.
				6. הדגלים יוֹדוּ לחצי התורן.
				7. המוסד מוֹקֵם בימים אלה.
				8. השמועות תוֹפְצָנָה מהר.
				9. ידו של המחבל הוֹשְׁטָה לשלום.
				10. הרפטודה הוֹשְׁטָה במי האגם הרוגע.
				11. החוק החדש יוֹחֵל גם בשטחי יהודה ושומרון.
				12. התלמידה הוֹצְאָה מן הכיתה בשל פטפטת מרובה.

דגם אחת ושתיים:

חוקי דגם "אחת ושתיים":

- לפעמים לאחר שנוציא למילה את שלושת העדים נגלה דגם שנקרא "דגם אחת ו-שתיים". את הדגם הזה צריך להכיר ולדעת שהוא מבלבל. דגם אחת ושתיים: דגם שבו בכל שלושת העדים חוזרות על עצמן 4 אותיות שורש [אפילו לאחר שמסירים את אותיות הבניינים] כאשר האות השנייה היא ו' ושתי האותיות האחרונות זהות: קונן, מקונן, יקונן. מילים מדגם זה שייכות לאחת משתי הגזרות ע"ע ועו"י.
- את השורש של מלים בדגם "אחת ו-שתיים" יש לבדוק בעזרת בני משפחה רחוקים.

- א. הקרוב הבולט שבו ניעזר הוא בניין הפעיל (דגם ה).
 התרוצץ, מתרוצץ, יתרוצץ = הריץ, מריץ, יריץ = ר-ו-צ (גזרת עוי"י).
 אבל: הסתובב, מסתובב, יסתובב = הסב, מסב, יסב = ס-ב-ב (גזרת ע"ע).
- ב. אם אין למילה הנתונה קרוב משפחה מבניין הפעיל, נחשוב על מילים
 נוספות שנראות לנו מאותו השורש. במיוחד כדאי לשים לב לבניין קל (פָּעַל).
 התבולל, מתבולל, יתבולל = בלל = ב-ל-ל (ע"ע).
- ג. אם לא מצאנו שום קרוב משפחה רלוונטי, ברירת המחדל היא עוי"י.
 התמוגג, מתמוגג, יתמוגג = מ-ו-ג (עוי"י).

שאלות:

- 6 לפניכם פעלים ושמות בתוך משפטים. עליכם לציין מהו השורש של כל מילה.
 כתבו את המילים המודגשות ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר.
 הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים:

המשפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	אותיות חוזרות	שורש	גזרה
1. המעשה הזה מְקוּמָם אותי.				

גזרה	שורש	אותיות חוזרות	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	המשפט
				2. העקבות כאן הם מְטַשְׁטְשִׁים .
				3. מגפת הקורונה חֹלְלָה שינויים חברתיים רבים.
				4. הערב היה מְרוֹמֵם .
				5. כיוונתי שעון מְעוֹרָר ל-5.
				6. המורה שִׁכְפְּלָה לנו דפים.
				7. אחר הצהריים הִתְנַדְנַדְתִּי בערסל.
				8. האיש הענק הִתְנוֹדַד , איבד את שיווי משקלו ונפל.
				9. בנייני התאומים הִתְמוֹטְטוּ .
				10. האיש הִתְרוֹשֵׁשׁ עקב נפילות חדות בבורסה.
				11. נאוה צְחָקְקָה ללא שליטה.
				12. האדים מִתְפּוֹגְגִים לאיטם.

מילים הנוטות על דרך השלמים:

1. גם שורשי הגזרות עשויים להתנהג באופן נורמלי לפעמים. מצב זה נקרא שהם "נוטים על דרך השלמים".
2. כאשר מילה שייכת לגזרה מסוימת אך נוטה על דרך השלמים, ניתן לכתוב גם שהגזרה שלה היא "שלמים". התשובה הזאת תתקבל. וידא, מנדא, ינדא = ו-ד-א = פי"ו / שלמים.

שורשים ספציפיים:

חוקי שורשים ספציפיים שכדאי להכיר:
יש מילים שזיהוי השורש שלהן בשיטות המקובלות הוא מבלבל. מילים אלו מומלץ לזכור על פה.

1. שורשי קס"ם ח"ן:
יש חמש מילים שנראה ששייכות לגזרת לי"ה (כי הן מסתיימות ב"י) ולמעשה הן שייכות לגזרת ל"א (השורשים מסתיימים בא'').

שורש	מילה
ק-ר-א	קרוי
ס-מ-א	סמוי
מ-צ-א	מצוי
ח-ב-א	חבוי
נ-ש-א	נשוי

2. שורשי מג"ן כת"מ:
בדרך כלל כאשר מסתיימים שלושת העדים בה', השורש נכתב עם י/ה בסופו, והגזרה היא לי"ה. למשל: ראה, רואה, יראה = ר-א-י/ה.
עם זאת יש 6 שורשים בעברית שמסתיימים בה' שכן הוגים אותה, ושאינה מתחלפת ב"י לעולם. שורשים אלו שייכים לגזרת השלמים ולא לגזרת לי"ה.
שורשים אלו הם:

שורש	מילים לדוגמה
מ-ה-מ-ה	התמהמה
ג-ב-ה	גבוה
נ-ג-ה	נוגה, מגיה, הגהה
כ-מ-ה	כמיהה
ת-מ-ה	תמהון, תמהתי
מ-ה-ה	מהוה

3. שורשים מגזרת עי"ע (הכפולים):

גזרת עי"ע (הכפולים) היא אחת הגזרות המבלבלות. יש סט של שורשים מגזרת הכפולים שמילים שנגזרות מהם מופיעות לעתים קרובות בבגרות, וכדאי תמיד לקחת אותם בחשבון. שורשים שכדאי לזכור על פה:

שורש	מילים לדוגמה
ע-ז-ז	תעוזה, העז, להעז
ד-מ-מ	דממה, נדס, דומם
ג-נ-נ	הגנה, להתגונן, מגן
ס-ב-ב	סב, נסב, סובב
ח-ל-ל	החל, תחילה
א-ט-ט	האט, להאט
ק-ל-ל	הקלה, להקל, קל
מ-ס-ס	תמיסה, המס, מומס

4. שורשים מגזרת עו"י:

יש כמה מילים שכדאי לשנן ולזכור שהן שייכות לשורשים מגזרת עו"י.

שורש	מילים לדוגמה
ע-ו-ו	עד, מעודד, התעודד
ק-ו-ו	קס, מקומס, התקומם
ר-ו-ו	רס, מרומס, התרומם
ש-ו-ו	שב, משובב, השתובב
ח-ו-ו	חל, החיל, חולל, התחולל
ש-ו-ט	שט, משוטט
ל-ו-ו	לך, התלונן
ב-ו-ו	נבון, התבונן
נ-ו-ע	נע, התנועע

5. שורשים יוצאי דופן:

א. השורש של המילה יקח הוא ל-ק-ח, על אף שבדרך כלל הדגש מייצג ני חסרה.

ב. השורש של המילים גישה, לגשת, נגש וכדומה הוא נ-ג-ש.

ג. כמו כן, המילה "לגשת" היא בבניין קל.

אותיות שורש ואותיות מוספיות:

מושגי בסיס:

אות שורשית: אות השייכת לשורש של המילה. מדגיש.
אות מוספית: אות המתווספת למילה מסיבות אחרות, כגון בניין או גוף. מדגיש.

חוקי זיהוי אותיות שורש ואותיות מוספיות:

1. כאשר אתם נשאלים על תפקידה של אות, הכוונה היא בדרך כלל: האם היא שורשית או מוספית.
2. האותיות הנפוצות ביותר בשאלות מסוג זה הן מ' ות'.
3. בשאלה זו אין שום דבר מיוחד לדעת. יש לפעול על פי העקרונות הרגילים: נוציא לכל מילה את שלושת העדים.
תבלין = תיבל, מתבל, יתבל.
אות שחוזרת בכולם = בדרך כלל אות שורשית. ת-ב-ל.
אות שאינה חוזרת בכולם = אות מוספית. י, ן.

שמות עצם מאתגרים – שיטת מנת תה:

1. יש שמות עצם שקשה לזהות את שלושת העדים המתאימים להם. למשל:
מְסַבֵּה, מְכֹוֹן, תְּכַלִּית, מְטַרֵה.
2. שיטת מנ"ת ת"ה: שמות עצם שלא ברור מנין באו, כמעט תמיד מכילים אות מוספית בהתחלה, בסוף או בשניהם.
3. האותיות העיקריות שחשודות כמוספיות:
א. בתחילת המילה: מנ"ת.
ב. בסוף המילה: ת"ה.
מְסַבֵּה, מְכֹוֹן, תְּכַלִּית, מְטַרֵה.
4. לאחר שהסרנו מן המילה את המוספיות, נוכל לזהות את השורש בשיטות הרגילות. אם חסרה אות שורש, נפעל בשיטות המקובלות לאיתור האות החסרה.
מסבה = ס-ב = ס-ב-ב.
מכון = כ-ו-י-נ.
תכלית = כ-ל-י-ה.
מטרה = ט-ר = נ-ט-ר.
שיטה זו תעבוד רק כאשר המילה הנתונה מנוקדת.
5. שימו לב: שיטת מנ"ת ת"ה מיועדת אך ורק לשמות עצם שמקורם לא ברור. בכל מקרה אחר דרך המלך היא שיטת שלושת העדים.

שאלות:

7) בכל שורה הקיפו במעגל את המילה היוצאת דופן מבחינת גזרתה:

א. i. שְׁתוּקָה	ii. חִבּוּיָה	iii. סְמוּיָה	iv. נְשׂוּאָה
ב. i. לְרַדַּת	ii. לְדַעַת	iii. לְגַשַּׁת	iv. לְלַדַּת
ג. i. גְּבָהָה	ii. מְכָרָה	iii. סְטִיָּה	iv. תְּכַלִּית
ד. i. חַץ	ii. גֵּס	iii. דָּב	iv. יַעַד
ה. i. מְשַׁתָּה	ii. תְּסַכִּית	iii. תְּעַנִּית	iv. תְּקַרִּית
ו. i. מוֹרֵד	ii. מוֹרֵד	iii. מוֹקֵשׁ	iv. מוֹקֵד
ז. i. מְרַב	ii. רַב (הרבה)	iii. רַב	iv. רַב (התקוטט)
ח. i. מְמוֹן	ii. רְצוֹן	iii. חֲרוֹן	iv. תְּלִיָּה
ט. i. חָף (מפשע)	ii. צָד	iii. מַס	iv. דָּג
י. i. מְרִיצָה	ii. מְרִיבָה	iii. מְשִׁימָה	iv. מְעִידָה (=נפילה)
יא. i. מְצוּדָה	ii. תְּפוּקָה	iii. תְּחוּלָה	iv. תְּעִיָּה
יב. i. תֵּל	ii. צֵל	iii. נֵר	iv. חֵן
יג. i. גְּלוּת	ii. חֲנוּת	iii. שְׁרוּת	iv. פְּדוּת
יד. i. תְּפוּסָה	ii. תְּעוּדָה	iii. תְּרוּמָה	iv. תְּקוּמָה
טו. i. תְּהִלָּה	ii. תְּעִיָּה	iii. תְּמַסָּה	iv. תְּחַקָּה

8) לפניכם פעלים ושמות בתוך משפטים. עליכם לציין מהו השורש של כל מילה. כתבו את המילים המודגשות ב-3 צורות: הוא אתמול, הוא עכשיו, הוא מחר. הקפידו שהמילים שכתבתם יוכלו להשתלב בתוך המשפטים הנתונים:

המשפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	אותיות חוזרות	שורש	גזרה
1. הארגון לא הוציא שום הודעת גְנוּי.				
2. מסְתַמֵּן ניצחון למפלגת השמרנים.				
3. וּמְתַר לאהוב.				
4. אין להיכנס למים ללא מְצִיל.				

המשפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	אותיות חוזרות	שורש	גזרה
5. יש לְחַזְרַר את הדף.				
6. כבר אי אפשר לְהַצְטַרֵף לקבוצה.				
7. המתמודד המוֹבִיל כעת הוא יאקאסני.				
8. מוֹטָב שנשתוק כעת.				
9. תהליך הַרְפּוּי הוא ארוך ואיטי.				
10. אל תִסְתַּכֵּל בקנקן.				
11. זהו מום מוֹלֵד.				
12. שִׁדְדָה את החבילה במחיר מבצע!				
13. קניתי סט של תְּבִנִיּוֹת חדשות בצורות שונות.				
14. בישראל מזג האוויר מְשֻׁתָּף במהירות.				
15. החוזה שעליו חתמנו מְבֻטָל.				
16. לא מצאתי תְּנִיָּה.				

המשפט	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	אותיות חוזרות	שורש	גזרה
17. בתקופה זו מתחוללים שינויים גדולים באישיותי.				
18. את מה ש פְּרַסְמָת אתמול, לא תוכל למחוק היום.				
19. בְּאֵתִי אתמול.				
20. אל ת גָּשִׁי לבחינה בחורף.				

הפועל – יצירת מילים לפי הנחיות:

יצירת מילים לפי הנחיות – גוף וזמן:

חוקי יצירת מילים לפי הנחיות:

1. מומלץ להחליף את המונחים הדקדוקיים שבמשימה במילים פשוטות.
מדבר = אני.
2. שאלות מסוג זה מנוסחות לעתים קרובות כשאלות אמריקניות. יש לשים לב גם להבדלים דקים בניקוד. חֶזֶק ≠ חֶזֶק.
3. כאשר יש שתי אפשרויות שנשמעות בדיוק אותו הדבר, בדקו אם מופיע דגש באחת מהן. התשובה הנכונה היא זו שדומה למילה המקורית גם מבחינת הדגש.
שְׂמַחְתִּי = שְׂמַח ≠ שְׂמַח.

צורת הציווי:

מושגי בסיס:

צורת הציווי: פנייה לאדם אחר בבקשה או בדרישה שיעשה משהו.
דרוך, השלם, צא.

חוקי צורת הציווי:

1. הציווי מזכיר קצת את זמן עתיד (שניהם עדיין לא התרחשו) אבל הם לעולם אינם זהים.
2. זמן עתיד מתאים רק לתיאור עובדות שיתרחשו בעתיד. השמש תזרח מחר.
צורת הציווי מתאימה רק לציפיות ממישהו אחר. אבא, קח אותי לחרמון!
3. יש בין השתיים גם הבדל בצורה:
  - א. צורת הציווי היא קצרה יותר מן העתיד. עתיד: תצא. ציווי – צא.
  - ב. לעיתים שתי הצורות הן באותו האורך, אך האות הראשונה שבציווי תהיה ה' במקום ת'. עתיד – תשלימי. ציווי: השלימי.
4. צורת הציווי מזכירה גם את שם הפועל לאחר הסרת ה' בהתחלה.
צורת הציווי היא מעין הכלאה בין שם פועל לצורת העתיד: האות הראשונה בציווי – כמו שם הפועל והשאר – כמו העתיד.
שם פועל: להסתכל. עתיד: תסתכלי. ציווי: הסתכלי.
5. ייתכנו שינויים קטנים נוספים בין צורת העתיד לצורת הציווי.
עתיד: תפליג. ציווי: הפליג.

שאלות:

- 1) בכל שאלה נתון משפט ובו פועל מנוקד, ונשאלת שאלה בנוגע לנטייתו של אותו פועל בזמן ובגוף שונים. הקיפו במעגל את התשובה הנכונה. שימו לב לניקודן של התשובות המוצעות. כמו כן שימו לב שהתשובה שבחרתם זהה בשורשה ובבניינה לפועל המקורי, וכך תוכלו לבדוק אם עניתם נכונה.
- א. את נְכַנְסֶת לאירוע - מה צורת ציווי נוכחים של הפועל?
- תְּכַנְסוּ.
  - כְּנָסוּ.
  - הִכְנָסוּ.
  - הִכְנָסְנָה.
- ב. סַע לאט - מהי צורת שם הפועל?
- לְהַסִיעַ.
  - לְנָסַע.
  - לִיסַע.
  - סִיעָה.
- ג. כְּפִינוּ עליך לעשות זאת - מהי צורת שם הפועל?
- לְכַפּוֹת.
  - לְכַפֵּת.
  - כְּפִיָה.
  - לְהַכְפִּית.
- ד. אִנְחָנוּ נוֹעְצִים בך לפני שנחליט - מהי צורת עתיד מדברים?
- יִנְעֲצוּ.
  - יִתְנַעְצוּ.
  - נִתְנַעֵץ.
  - נִנְעֵץ.
- ה. אוֹלֵי נְמַלֵּא לוטו? - מהי צורת עבר מדבר?
- מְלִיתִי.
  - מְלֵאתִי.
  - מָלֵאתִי.
  - נְמַלֵּאתִי.
- ו. הֵם יִגְנוּ עלינו - מהי צורת הווה יחיד?
- מְגִן.
  - מִגֵּן.
  - מִגֵּן.
  - מְגַנִּים.

- ז. האוהל מוקם בתוך שעה - מהי צורת עתיד נסתר?
- i. יתמקם.
  - ii. ימקם.
  - iii. יוקם.
  - iv. יקום.
- ח. אסור להותיר פצועים בשטח - מהי צורת עבר נסתרת?
- i. התיךה.
  - ii. נותךה.
  - iii. הותיךה.
  - iv. הותךה.
- ט. אם לא נעשה דבר, תקרה תאונה - מהי צורת שם הפועל?
- i. לקרות.
  - ii. לקרות.
  - iii. לקרה.
  - iv. להקרות.
- י. איך אתן מעזות? - מהי צורת עבר נסתר?
- i. העז.
  - ii. העיז.
  - iii. העיז.
  - iv. עז.
- יא. הוא יוכל לשבור את השיא - מהי צורת עבר נוכח?
- i. יכלת.
  - ii. יכלת.
  - iii. יכלת.
  - iv. יכלה.
- יב. הוא נאלץ לעבור דירה - מהי צורת עתיד נוכחים?
- i. יאלצו.
  - ii. יאלצו.
  - iii. תאלצו.
  - iv. תאלצו.
- יג. מי יעיר אותי בבוקר? - מהי צורת ציווי נוכחות?
- i. העירו.
  - ii. תעירו.
  - iii. העירו.
  - iv. עוררנה.

יד. אני מְעַמְד לראשות העיר - מהי צורת עתיד נוכחים?

i. תְעַמְדוּ.

ii. תְעַמְדוּ.

iii. יְעַמְדוּ.

iv. יְעַמְדוּ.

טו. הִתְאַמְנוּ לַכֶּס תכנית מיוחדת - מהי צורת ציווי נוכחת?

i. הִתְאַמְי.

ii. תְתְאַמְי.

iii. הִתְאַמְנִי.

iv. תְתְאַמְי.

יצירת מילים לפי הנחיות – בניין:

תהליך יצירת פועל מאותו שורש בבניין אחר:

1. כדי למלא משימה מסוג זה יש לזהות קודם כל את השורש והבניין של המילה הנתונה.
2. לאחר מכן יש לעבור על שבעת הבניינים ולחפש בניין אחר שבו אפשר להציב את השורש ולקבל פועל בעל משמעות.
3. לעתים יהיה צורך "לשחק" קצת עם המילה (למשל לשנות את הניקוד או להסיר אותיות) על מנת להגיע למשהו מוכר.
4. יש לקחת בחשבון שבגזרות מסוימות בניינים מסוימים מאבדים את אחת מאותיות השורש או מכפילים אותה.
כ-ו-נ הפעיל: הכין. כ-ו-נ התפעל: התכוון.

שאלות:

2) לפניכם פעלים בתוך משפטים:

- א. נתחו את הפעלים לשורש ולבניין.
- ב. כתבו פועל שהוא מאותו שורש של הפועל הנתון, אך בניינו שונה מהבניין של הפועל הנתון. כדי להקל עליכם תוכלו להיעזר בעצה הזו: אם הפועל סביל, אפשר בקלות ליצור ממנו פועל פעיל. אם הפועל פעיל, נסו ליצור ממנו פועל סביל.
- ג. ציינו את הבניין של הפועל שכתבתם.

הערה: ייתכנו מספר תשובות אפשריות בטור "פועל מאותו שורש אך בבניין אחר".

המשפט	שורש	בניין	פועל מאותו שורש אך בבניין אחר	בניינו
1. כל האמצעים מצו .				
2. העניין ה תמצת לשתי שורות.				
3. שמרו על הילדים שלא י אבדו .				
4. אם תתודו , נקל עליכם.				
5. עלייך ל הקיף את הבניין.				
6. הקוסמים כופפו כפיות.				
7. אני מבריא לאט לאט.				
8. הנר קבוי .				
9. החשודים נעמדו לדין.				
10. השיר ה ושר ביום הזיכרון.				
11. אל תתנפחי !				
12. פגנו למטרות!				
13. המנהלות ישבו את המחלוקת.				

המשפט	שורש	בניין	פועל מאותו שורש אך בבניין אחר	בניינו
14. אני מֵעֵדָת אותך לתפקיד בכיר.				
15. נִתְרַתִּי משמחה.				
16. הנהגות מוֹנֹת את הכסף.				
17. החומרים הִתְמוֹסְסוּ במים.				
18. עליך לְהִתְבּוֹןֵן היטב בציור.				
19. האם אתה נְשׂוּי?				
20. * יש לְאוֹתָת בכל פנייה.				

שם העצם – דרכי התצורה:

חמש דרכי התצורה:

מושגי בסיס:

דרכי התצורה של שמות העצם: 5 הדרכים שבהן נוצרים שמות עצם בעברית: שורש ומשקל, בסיס וצורן סופי, הלחם בסיסים, ראשי תיבות ושאיילה מלעז. שורש ומשקל: תבנית שלתוכה יוצקים שורש. הרעיון של משקל הוא בדיוק כמו הרעיון של בניין – אבל בשמות עצם. מנהג, הנהגה, התנהגות, נהיגה. בסיס וצורן סופי: פירוש המילה "בסיס" הוא שם עצם. פירוש המילה "צורן סופי" הוא סיומת. זוהי דרך תצורה שבה לוקחים שם עצם קיים ומוסיפים לו סיומת, כך שמשמעותו משתנה מעט. ספרד+ית = ספרדית, תצפית+ן = תצפיתן. בסיס וצורן תחילי: כשם שיש צורן סופי יש גם צורן תחילי, כלומר תוספת המופיעה לפני שם העצם. על פי רוב הצורן התחילי מחובר למילה באמצעות מקף. למשל: תת-מודע, תת-אדם. דו-משמעי, דו-קומתי. הלחם בסיסים: איחוד של שני שמות עצם למילה אחת. חי+זר = חיזר. ראשי תיבות: דרך תצורה שבה שם עצם שנוצר מן האותיות הפותחות במילים של ביטוי מקובל. מפקד גדוד = מג"ד. שאיילה מלעז: דרך תצורה שבה שם עצם משפה זרה מועתק כפי שהוא לעברית, ורק נכתב באותיות עבריות. אמבולנס, אנציקלופדיה, בנק. גזירה מסורגת: כינוי נוסף לדרך התצורה של שורש ומשקל, מפני שהשורש והמשקל מעורבבים זה בזה והפרטים שלהם מופיעים לסירוגין במילה. גזירה קווית: כינוי נוסף המשותף לדרכי התצורה בסיס וצורן והלחם בסיסים. שם זה נובע מכך שמילים בדרכי תצורה אלו מתפתחות בצורת קו – המילים והצורנים מתאחדים אך לא מתערבבים.

חוקי דרכי התצורה:

1. שורש ומשקל היא דרך התצורה הבסיסית ביותר בעברית. כל מילה שאין לה סממן מזהה מיוחד, נוצרה כנראה בדרך זו.
2. הסימן המובהק של מילים שנוצרו בדרך התצורה של בסיס וצורן סופי הוא שכאשר קוצצים מהן את הסיומת, מקבלים את שם העצם שממנו נוצרו (לעתים בשינויים קלים).
3. לפעמים האות האחרונה של הבסיס (שם העצם) עלולה להישמט. חידה+ון = חידון.

4. בדרך כלל מסמנים ראשי תיבות בעזרת גרשיים (צה"ל), אבל לעתים עם הזמן נשמטים הגרשיים (תפוז).

שיטת פתרון שאלה בדרכי התצורה:

תהליך פתרון שאלה בדרכי התצורה:

1. הבולטים ראשוניים: נבדוק אילו מילים שייכות לדרכי התצורה הבולטות לעין: הלחם בסיסים, ראשי תיבות או שאילה מלעז. מגזין, טוקבק.
2. קציצת הקצה: נקצוץ לכל מילה את הסוף, ונראה אם מתחבא בתוכה שם עצם אחר. במקרה שכן, דרך התצורה היא בסיס וצורן סופי. שבועי (שבוע+י) צהובון (צהוב+ון).
3. ברירת המחדל: מילים שלא נוצרו באף דרך תצורה אחרת – נוצרו בדרך של שורש ומשקל. מאמר, ידיעה.

חוקי פתרון שאלה בדרכי התצורה:

1. במקרה של שם עצם שנוצר בכמה שלבים, דרך התצורה העיקרית של המילה היא האחרונה (לפי סדר האותיות במילה). טרקטורון – לא שאילה מלעז אלא בסיס וצורן סופי. (טקטור+ון).
2. אם נתבקשתם לפרט כיצד נוצרה המילה, רשמו את התהליך כולו. טרקטור (שאילה מלעז) + צורן סופי ון.

הבדלה בין שורש ומשקל לבסיס וצורן סופי – מתקדם:

חוקי הבדלה מתקדמים בין שורש ומשקל לבסיס וצורן סופי:

1. יש מקרים שבהם נראה שלמילה יש צורן סופי, אבל למעשה מדובר במשקל.
  2. צריך לדעת, שלא כל כך קל להתקבל ל"מועדון הבסיס והצורן הסופי".
  3. דרך התצורה היא בסיס וצורן סופי רק אם מתקיימים שני תנאים:
    - א. תנאי א': המילה הבסיסית, ללא הצורן היא שם עצם ולא פועל. על מנת לוודא שהבסיס הוא אכן שם עצם, מומלץ להוסיף לו ה' הידיעה. אפשרי = בסיס = בסיס וצורן סופי. לא אפשרי = אין בסיס = שורש ומשקל.
    - ב. **שליחות** = השליחות = השליח = אפשרי = בסיס וצורן סופי.
    - ג. **התנהגות** = ההתנהגות = ההתנהג = בלתי אפשרי = שורש ומשקל.
- אם יש שתי אפשרויות לנקד את הבסיס, אחת אפשרית ואחת לא, מוטב להניח שמדובר בשורש ומשקל שהרי זוהי בררת המחדל.
- זכרון = הזכרון = הזָכַר = אפשרי, הזְכַר = לא אפשרי = שורש ומשקל.

ב. תנאי ב': הצורן הסופי צריך להיות מתוך רשימת הצורנים הסופיים (הרשימה מופיעה בנספחים לחוברת).
 חוק הת"ה: הדבר העיקרי שיש לזכור הוא שהאותיות ת' וה' כשלעצמן לעולם אינן צורן סופי.
 קדחת, מקדחה ≠ צורן סופי. מהירות, משחקה = צורן סופי.
 כדאי לזכור גם שסיומת הבנויה מחזרה על אותיות השורש האחרונות אינה צורן סופי. כלבלב, צהבהב, סמליל, קמטוט ≠ צורן סופי.

שאלות:

- (1) לפניכם שמות עצם. מיינו אותם לפי דרך התצורה שלהם.
 זכרו: אם בתוך המילה מתחבא **שם עצם** – מדובר בבסיס + צורן סופי.
 אם **לא מתחבא בה כלום**, או שמתחבא רק פועל – מדובר בשורש ומשקל:
 אדיבות, בוגדני, גשרון, דבשת, התנהגות, ותרן, ניצחון, חשבון, בכינות, כדורגל, ספונטני, מַנְפֵל, נגר, סנדלר, עירוני, פסקול, צורמני, קטנוע, שלטון, תזמורת, נשיאות, התנשאות, לבביות, פצצה, גרעינית, מהנדס, מצבר, שלדג, שבועון, קבלן, מהירות, דרגנוע, דוח, חוואי, דליקטס, שכחן, כרטיסון, נְדָלֶן, מזומן, חמשיר, מעלית, צלם, צֵילו, חֲבֵלֵז, דחפור, סוכרייה, מיומנות, מדחן, חִיֵּבֶר, מדבר, ארמית, מילון, סופי, תמנון.

שורש ומשקל	בסיס + צורן סופי	הלחם בסיסים	שאי לה מלעז	ראשי תיבות

2) בכל שורה הקיפו במעגל את המילה היוצאת דופן מבחינת דרך התצורה שלה :

א. i. עקרונית	ii. מעלית	iii. חביתית	iv. ספרדית
ב. i. התפטרות	ii. חזירות	iii. בריאות	iv. נשיאות
ג. i. מלחמה	ii. לוחם	iii. הלחמה	iv. לחמנייה
ד. i. משטרה	ii. מפלגה	iii. מלחייה	iv. מסבאה
ה. i. טיפשי	ii. חלומי	iii. מקורי	iv. נקי
ו. i. מעדנייה	ii. עוגייה	iii. קריה	iv. עירייה
ז. i. מגבית	ii. תחתית	iii. טלפונית	iv. חללית
ח. i. בנאי	ii. קנאי	iii. שנאי	iv. חקלאי
ט. i. ישיר	ii. כשיר	iii. חמשיר	iv. עשיר
י. i. רפתן	ii. סָפָן	iii. שתיין	iv. מרדן
יא. i. מדחן	ii. מעיין	iii. מעגן	iv. מזגן
יב. i. מודד	ii. מודל	iii. מוקד	iv. מונה
יג. i. לוח	ii. רוח	iii. דוח	iv. משטח
יד. i. בלון	ii. סלון	iii. גלון	iv. עלון
טו. i. חזון	ii. דאון	iii. שעון	iv. גאון

דרך התצורה של מילים ספציפיות:

חוקי דרך התצורה של מילים ספציפיות:

- יש כמה מילים שמופיעות באופן קבוע בבגרות ומומלץ פשוט לזכור את דרך התצורה שלהן על פה.
- דרך התצורה של מילים הנשמעות כמו דְפָאון, היא לעולם שורש ומשקל (משקל קטלון). דְפָאון, קפְחון, שְמִמון, זְפָרון.
- כלל זה אינו תקף לגבי מילים הנשמעות כמו סְפָרון - שבהן יש לעבוד לפי השיטות הרגילות: דְמִיון, יְתָרון = שורש ומשקל. סְפָרון, גְשָרון = בסיס וצורן סופי.
- דרך התצורה של המילים מהות, כמות ואיכות היא בסיס וצורן סופי:
  - מה+ות = מהות.
  - כמה+ות = כמות.
  - איך+ות = איכות.
- גם מילים אלה נוצרו בדרך של בסיס וצורן סופי:
  - זהה+ות = זהות.
  - יש+ות = ישות.
- סיומת ור אינה צורן סופי. לעתים קרובות סיומת זו היא פשוט המילה "אור" שהא' שבה נבלעה. לכן מדובר בהלחם בסיסים.
  - זרק+אור = זרקור. רמז+אור = רמזור.

7. המלים שלפניכם נוצרו בדרך של הלחם בסיסים :
- רכבת+כבל = רכבל.
 אמן+ארגון = אמרגן.
 מד+חניה = מדחן.
8. כאשר הבסיס הוא בעברית והצורן הסופית בלועזית או להפך, דרך התצורה של המילה היא בסיס וצורן סופי.
- בנק + אי = בנקאי.
 פלאפל + יה = פלאפלייה.
 מושב + ניק = מושבניק.
 ביטחון + יסט = ביטחוניסט.
9. כאשר הן הבסיס והן הצורן הסופי הם בלועזית, דרך התצורה היא שאילה מלעז. צ'ופצ'יק, טוקבקיסט, פסיכולוג.

שאלות:

3) בכל שורה הקיפו במעגל את המילה שהיא יוצאת דופן מבחינת דרך התצורה שלה :

א. i. מהות	ii. הגות	iii. כמות	iv. כנות
ב. i. יומן	ii. קטנטן	iii. סגלגל	iv. שתלטן
ג. i. רכבת	ii. שמשה	iii. ראשון	iv. מרום
ד. i. שיפוצניק	ii. מיליונר	iii. טרקטורון	iv. שמיניסט
ה. i. חישכון	ii. שיגעון	iii. שיממון	iv. שירון (=בלק אאוט)
ו. i. מיומנות	ii. צניעות	iii. התלהמות	iv. בוטות
ז. i. פטפטן	ii. שרלטן	iii. אמרגן	iv. כלבלב
ח. i. גבאי	ii. ימאי	iii. רמאי	iv. פֶּלְאִי
ט. i. מסתור	ii. רמזור	iii. תקליטור	iv. דיונון
י. i. רוקר	ii. חוקר	iii. ג'וקר	iv. שוקר
יא. i. כדורסלן	ii. אלחוטן	iii. ראשית	iv. שאפתן
יב. i. שיריונר	ii. פסיכולוג	iii. סטיקיה	iv. קיבוצניק
יג. i. בַּנְץ	ii. תַּנְךְ	iii. בְּדָץ	iv. מַפָּץ
יד. i. מָלוֹן	ii. מלונה	iii. מְלוֹן	iv. מקום
טו. i. חיצון	ii. חריצות	iii. שגרירות	iv. התפרצות

שם העצם – משקלים:

המשקלים:

מושגי בסיס:

משקל: תבנית שלתוכה יוצקים שורש כדי לקבל שם עצם. לציון המשקל משתמשים באותיות ק-ט-ל. יש מאות משקלים בעברית. מְקַטֵּל, קִטְּלָה, קִטְּלָה. משקלים רבים נושאים משמעות. למשל: מקטל = מקום. מְשַׁרֵּד, מְקַטֵּל, מְקַדֵּשׁ. טבלה מלאה של המשקלים הנדרשים בבגרות ומשמעויותיהם תמצאו בנספחים לחוברת.

זיהוי משקל – בסיס:

חוקי זיהוי משקל:

- על מנת לזהות משקל יש להחליף את אותיות השורש באותיות ק-ט-ל. מקדחה = שורש ק-ד-ח = משקל מְקַטֵּל.
- משקל הוא תמיד בצורת הבסיס (יחיד נפרד). משקלה של המילה פְּתֻרֹנוֹת אינו "קטלונות" אלא קְטֻלוֹן.

שאלות:

- (1) ציינו ליד כל מילה את השורש ואת המשקל שלה:

משקל	שורש	שם עצם	
		מִזְרֵק	1.
		מִסְפָּנָה	2.
		פָּחַל	3.
		צָבַע	4.
		תִּרְדָּמָה	5.
		דָּאָגָה	6.
		נְטִיעָה	7.
		פְּלִבָּת	8.
		מְקַדְּחָה	9.
		צָחֹק	10.
		שָׁבִיל	11.

משקל	שורש	שם עצם	
		החלֵפָה	.12
		תִּקְרָבֶת	.13
		כִּסְפוֹת	.14
		דְּבָאוֹן	.15
		שְׁבִיר	.16
		סִכִּין	.17
		גְזֻלְנִית	.18
		פֶּסֶחַ	.19
		מִשְׁטָרִים	.20
		גְבוּר	.21
		מְכַלְלֶת-(הגליל)	.22
		צְהַבְהַב	.23
		יְתְרוֹנוֹת	.24
		מְרַפָּא	.25
		תְּרַגִּיל	.26
		הִתְחַמְּקוֹת	.27
		כְּדוּרֵי-(גומי)	.28
		פְּמוּט	.29
		מְדַפֵּסֶת	.30

2) השלימו את הטבלה שלפניכם :

המילה	משקל	שורש		המילה	משקל	שורש	
	קִטְלָת	א-ד-מ	.2		תִּקְטִיל	ר-ג-ל	.1
נִצְחוֹן			.4		קִטִּיל	ח-ב-ב	.3
פְּתִירוֹן			.6		מִקְטִלָּה	ב-ר-ג	.5
	מִקְטוּל	ס-פ-א	.8		קִטִּילָה	נ-ג-ע	.7
	קִטֵּל	ח-ב-ר	.10		קִטֵּל	ח-ש-ב	.9
נוֹפֵשׁ			.12	מְנַפֵּסָה		נ-פ-ט	.11
	קִטִּיל	ת-ד-ר	.14		קִטֵּל	י-ר-ק	.13
מְצַבִּיא			.16	צָנוּר	קִטוּל		.15
מְפַתֵּל			.18	נִבְחָן		נ-ב-ח	.17
תְּדַהֵמָה			.20		מִקְטֵל	ג-ר-ש	.19

זיהוי משקל – ניקוד משתנה:

חוקי זיהוי המשקל במצב של ניקוד משתנה:

1. בגזרות רבות המשקלים עשויים לקבל ניקוד שונה ועקב כך להישמע שונים לחלוטין. הדבר קורה גם כאשר השורש מכיל עיצורים גרוניים (אותיות הא"ח ר"ע). למשל, למשקל מקטל משתייכות גם מילים כמו: מְחַלֵּף, מְבַנֵּה, מְלוֹן.
2. הכלל הוא: התעלמו מן הניקוד. החליפו את אותיות השורש שזיהיתם באותיות ק-ט-ל כפי שלמדנו, גם אם המשקל שקיבלתם אינו נשמע לכם מתאים.

זיהוי משקל – גזרת המרובעים:

חוקי זיהוי המשקל בגזרת המרובעים:

בגזרת המרובעים יש בשורש אות מיותרת שאינה "נכנסת" במשקל. לכן יש להתייחס לשתי האותיות האמצעיות כאות אחת לעניין המשקל. פְּרָסוּם (שורש פ-ר-ס-מ) = משקל קטול.

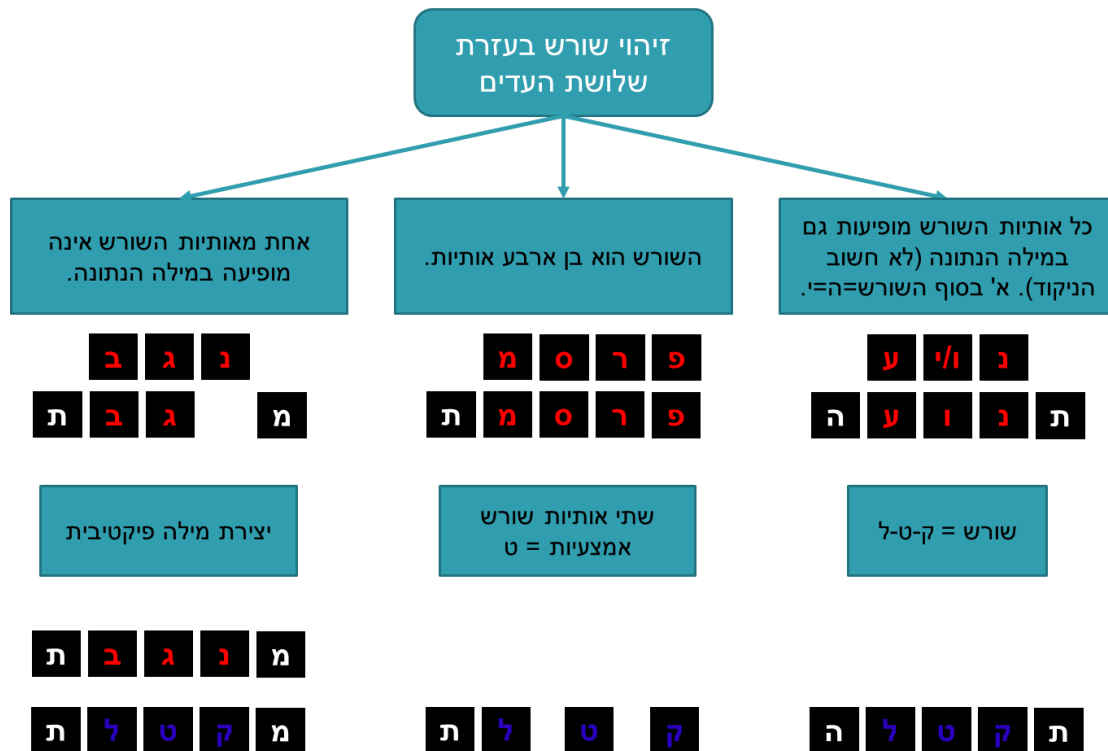
זיהוי משקל – אותיות חסרות:

1. בגזרות מסוימות עלולה אחת מאותיות השורש להיעלם מן המילה. למשל, למשקל הקטלה שייכות גם המילים: הַסְעָה, הַעֲרָה.
2. הכלל הוא: צרו מילה פיקטיבית (לא אמיתית) שבה מופיעה גם אות השורש החסרה. קבעו את המשקל של המילה הפיקטיבית. זה יהיה אותו המשקל. הסעה = הנסעה = הקטלה.

זיהוי משקל – אותיות מתחלפות:

1. גזרות ל"א ולי"ה נשמעות דומות לאוזן. מְצָא = בְּכָה.
2. בפעלים הן יחסית מקפידות לשמור על ההבדלים ביניהן, אבל בשמות העצם הן נוטות להתערבב.
3. מן הסיבה הזאת אנחנו נמצא בשמות עצם רבים יי במקום שבו אמורה להופיע א', או א' במקום שבו אמורה להופיע י/ה. הרשאה = שורש ר-ש-י/ה = משקל הקטלה.
4. מסיבות שונות האות ה' בסוף השורש בגזרת לי"ה עשויה להתחלף גם בסיומת א.י. בנאי = שורש ב-נ-י/ה = משקל קטל.

זיהוי משקל – סיכום:

מילים דומות ומשקלים שונים:

חוקי זיהוי המשקל של מילים דומות:

יש מילים שנשמעות דומה ממאוד אך משקלן שונה. הגזמה (הקטלה), הנדסה (קטלה). אם תעבדו בזהירות ולפי הכללים ותזהו שורש לפני זיהוי המשקל, לא תטעו.

משקלים השייכים לגזרות מסוימות:

חוקי המשקלים השייכים לגזרות מסוימות:

1. יש משקלים ש"אוהבים" גזרות מסוימות ונפוצים בעיקר בהן.
2. משקל ששייך לגזרה מסוימת יהיה מורכב מניקוד ומאותיות מוספיות כמו כל משקל, אבל גם מאות השורש שמאפיינת את הגזרה.
3. במקרים אלה המשקל יכול להיקרא בשני שמות.

בגורת לי"ה :

דוגמאות	יכול להיקרא גם	המשקל
בנאי, חזאי, גבאי	קטאי	קָטַל
תלות, זכות, ראות	קטות	קָטְלוּת
תגלית, תצפית, תכסית	תקטית	תִּקְטְלוּת
רצון, חזון	קטון	קָטְלוֹן
ראוי, צפוי, פנוי	קטוי	קָטוּל
זיהוי, כינוי	קטוי	קָטוּל

בגורת לי"א :

דוגמאות	יכול להיקרא גם	המשקל
מצוי, סמוי, נשוי	קטוי	קָטוּל
מילוי, ריפוי	קטוי	קָטוּל

בגורת עו"י :

דוגמאות	יכול להיקרא גם	המשקל
תגובה, תנובה, תפוגה	תקולה	תִּקְטְלוּהָ

שאלות:

3) השלימו את הטבלה שלפניכם. אין צורך לנקד את המשקל :

משקל	גזרה	שורש	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	מילה
				הזְקָרָה
				מוֹשְׁבָה

משקל	גזרה	שורש	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	מילה
				מִפְּנֵה
				מִרְבֵּץ
				הַגְּדָה
				תְּחִבּוּלָה
				תִּצְפִּית
				גְּלוּי
				מְרִיצָה
				פְּרִסְמֵת
				תְּשׁוּבָה
				תּוֹדָעָה
				מִרְפָּאָה
				הַשְׂוֹאָה
				הַעֲלָאָה
				מוֹסָד
				אֲרְגוֹן

משקל	גזרה	שורש	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	מילה
				הסתכלות
				נסיון
				תדמית
				תקומה
				מרום
				מפלגה
				מלוי
				הנדסה
				מטלה
				התר
				מחבוא
				תקרית
				מדינה
				תאורה
				הרשאה

משקל	גזרה	שורש	הוא אתמול הוא עכשיו הוא מחר	מילה
				מוכרת
				מוצא
				מפל
				מעלית
				מעמסה
				הצטנפות
				ממון
				הנאה
				תעודה
				תכלית
				מגע
				התבוננות
				התמוטטות

שמות עצם בעלי בניין:

מושגי בסיס:

שמות פעולה: השם שבו נקראת הפעולה. הליכה, הגברה, התחדשות.
צורת הבינוני: פועל בזמן הווה, שבהקשרים מסוימים עשוי לשמש שם עצם או שם תואר. השומר יושב בחדרו.

חוקי זיהוי בניין של שמות עצם:

1. באופן עקרוני שיטת שלושת העדים לזיהוי בניין עובדת גם כאן.
הסכמה – הסכים, מסכים, יסכים – הפעיל.
המעצבת – עיצב, מעצב, יעצב – פיעל.
2. בצורות הבינוני השיטה הרגילה עובדת באופן כמעט מוחלט. יש לזכור רק שצורות בדגם פָּעוּל (סָגוּר, רָאוּי) ובדגם פָּעַל (נָשָׂן, צָמָא) שייכות לבניין קל.
3. לעומת זאת בשמות הפעולה קיימים יוצאי דופן רבים. לכן מומלץ להכיר את משקלי שמות הפעולה לעומק, אחד אחד, ולזכור לאיזה בניין שייך כל משקל (בהמשך).

שמות הפעולה:

חוקי זיהוי שמות הפעולה ובנייניהם:

1. הסימן הכללי של שם פעולה הוא שניתן להוסיף לפניו את המילה "פעולת...", אולם האמת היא שמדובר בקבוצה ספציפית ומוגדרת של משקלים שיש להכיר.
2. פעמים רבות הסימן אינו עובד, וזאת משום ששמות פעולה רבים קיבלו במהלך השנים משמעויות נוספות. למשל: ישיבה, יישוב.
3. מלבד זאת יש מלים שמשמעותן פעולה, אך אינם שייכים לקבוצה המוגדרת של משקלי שמות פעולה.
4. לכן יש חשיבות רבה להכרה מעמיקה של משקלי שמות הפעולה. זהו נושא נפוץ מאוד בבגרות.
5. כמו שמות עצם אחרים, גם שמות הפעולה עשויים לקבל צורות שונות בגזרות השונות.

צורות נוספות	דוגמאות	משקל	בניין
פנייה, טיסה	שמירה, גניחה, שקיעה, זריחה	קָטִילָה	קל
חֲנִיָּה אֲבָדָה, עֲרָמָה, לְדָה	צעקה, יללה, נהמה, שרפה, גנבה, גזלה	קָטְלָה קִטְלָה	
פָּרוּשׁ, בָּרוּר, בלבול	דיבור, סיפור, פיתוי, פיצוי	קָטוּל	פיעל
פרנסה, כלכלה	בקשה, קבלה, פרנסה, כלכלה	קָטְלָה	

הדחה, המרה, הודעה	השגחה, הפתעה, הצבעה	הקטלה	הפעיל
השג, הצע	הסכם, הפסד	הקטל	
הענות, החלשות, הסחפות	הימנעות	הקטלות	נפעל
התרחשות, התבוננות, השתדלות	התחמקות, התלבטות	התקטלות	התפעל

שמות הפעולה – שינון:

הדרך הטובה ביותר לשלוט בשמות הפעולה היא כמובן... לתרגל.

שאלות:

4) לפניכם קטע ובו שמות מודגשים הנוטים במשקלי שמות הפעולה. חלקו אותם לקבוצות לפי הבניינים:

יצאתי לחנות כדי לבחור רהיטים לבית. הגיוון הרב בכיסאות, שולחנות וארונות בחנות גרם לי לבלבול, ועל כן בסופו של דבר לא ביצעתי שום רכישה. לאחר התייעצות ארוכה עם בעלי, קיבלנו החלטה על מסגרת תקציב לריהוט. במילים אחרות החלטנו להשקיע בריהוט הבית סכום כסף מוגדר וקבוע מראש שאותו לא נעבור בשום פנים ואופן. אילולא היינו מקבלים החלטה מוקדמת זו, נראה שהיינו מתפתים להוצאה מוגזמת שאינה בטוחה היכולת שלנו, והיינו בסכנה של שקיעה בחובות. הגעה למינוס בבנק קלה משחושבים.

זיהוי חלק הדיבור של צורת הבינוני:

מושגי בסיס:

חלק הדיבור: סוג המילה – שם עצם, שם תואר או פועל.

צורת הבינוני: פועל בזמן הווה שבהקשרים מסוימים עשוי לשמש כשם עצם או כשם תואר.

חוקי צורת הבינוני:

הזיהוי באיזה תפקיד משמשת כל צורת בינוני נעשה לפי הכללים הבאים:

1. אם ניתן לשנות למילה את הזמן, היא פועל.
2. אם לא ניתן לשנות למילה את הזמן אך המילה משתנה בעקבות שינויי מין ומספר במילה שלפניה, היא שם תואר.
3. אם לא ניתן לשנות את הזמן והמילה אינה מושפעת כלל מסביבתה, היא שם עצם.
4. החתול שלי טוֹרֵף עכשיו נחש = טרף אתמול = פועל.

5. הדיונאה היא צמח טוֹרֵף = צמחים טורפים = שם תואר.

6. הטוֹרֵף ארב לטרפו בין השיחים = שם עצם.

שאלות:

5) ציינו לגבי המילים המודגשות אם הן פועל, תואר או שם עצם:

- א. יוסי **שוכב** במארב בדממה.
- ב. יוסי **יודע** שאסור לו לדבר בקול.
- ג. לפתע, הוא מזהה תנועה **חשודה** בשיחים מלפניו.
- ד. הוא לוחש לגולדמן בשיניים **חשוקות**:
- ה. "הנה, הם **באים**".
- ו. גולדמן מזדקף, רוכן קדימה, ומתבונן היטב היטב במשקפת **המגדילה** שלו.
- ז. "לא" הוא לוחש "אני רואה זנב מורס. זה חתול **תועה**, כנראה".
- ח. **המפקד** מעביר סימן בחוליה: הס.
- ט. יש שתיקה **מהדהדת**.
- י. יוסי מהרהר: מה אנחנו בעצם עושים כאן, שמונה **לוחמים** צעירים?
- יא. הרי זה **מטורף** לחלוטין.
- יב. מה אנחנו עושים כאן, באיזה חור **תקוע** על גבול לבנון?
- יג. כן, בתחילת הלילה הייתה התראה **מפחידה**.
- יד. אמרו **שמחבלים** מן החזבאללה עומדים לפלוש הלילה. הקפיצו אותם.
- טו. אבל, הוא **מהרהר**, כל כך שקט פה. אף נפש חיה אין פה, אפילו לא אחת.
- טז. מחשבותיו של יוסי **נודדות**.
- יז. בעוד חודש הוא **מסיים** את השירות, וחוזר הביתה.
- יח. לאוכל **המענג** של אימא. למיטה החמה. לחדר הנחמד שלו. לחיים שלו.
- יט. קול נפץ **מחריד** את השקט. יריות בוקעות את הדממה.
- כ. "לירות" **צועק** המפקד, ועכשיו כולם גם יודעים לאיזה כיוון.
- כא. שני **נושאי** נשק נמלטים מאיזור הפיצוץ.
- כב. יוסי יורה בכל כוחו. אתו יורים חבריו. המפקד קורא "חדל, חדל!"
הפולשים חוסלו!"
- כג. אין אבדות. אין פגיעות. כולם **רועדים**. כולם בריאים ושלמים.
- כד. חודש אחרי כן יוסי **מגיע** הביתה, ללא מדים. אבל אין הוא אותו יוסי.

6) לפניכם צורות בינוני. חברו משפטים שבהם צורת הבינוני הנתונה תשמש בתפקידים שמצוינים בשאלה:

דוגמה: **עולים** -

1. שם עצם: העולים החדשים נחתו בנמל התעופה.

2. פועל: אנחנו עולים במדרגות.

א. **מומחה** -

i. שם עצם:

ii. תואר:

ב. **מנקה** -

i. שם עצם:

ii. פועל:

iii. תואר:

ג. **מפתחים** -

i. שם עצם:

ii. פועל:

iii. תואר:

ד. **מנותק** -

i. פועל:

ii. תואר:

iii. שם עצם:

ה. **מדריכים** -

i. שם עצם:

ii. פועל:

iii. תואר:

שם העצם – משמעויות המשקלים והצורנים הסופיים:

משמעויות המשקלים והצורנים הסופיים:

1. למשקלים ולצורנים הסופיים יש משמעויות. זה אינו מדע מדויק, אבל אנחנו משתמשים בכך לא מעט על מנת ליצור מילים חדשות.
2. בנספחים תוכלו למצוא טבלה מקיפה של משקלים וצורניים סופיים שונים ומשמעויותיהם.
3. כאן נדון במשמעויות העיקריות והנפוצות ביותר.
4. בכל מקרה זכרו שתמיד ניתן להפעיל את השכל הישר.
5. לצורן סופי או למשקל יכולות להיות מספר משמעויות, כך שבכל מקרה אין תחליף לשכל הישר.

1. בעל מקצוע

משקלים:

קָטַל - זגג, ציר, דיג.

קָטַלָן - סדרן, בדרן.

צורנים סופיים:

ך - צוללן, משפטן.

ך־אי - חקלאי, דבוראי, עיתונאי.

ך־סנדלר.

2. תואר

צורן סופי י הופך כל מילה לתואר: מוסרי, חלבי, מקורי, משפטי, מעשי.

לצורן זה כמה וריאציות:

ך־ני - רוחני, בוגדני.

ך־ני - עירוני, צמחוני.

3. מקום

משקלים:

מְקַטַל - מקלט, מגרש, מחלף, מבנה.

מְקַטַלָה - מדרכה, מכלאה.

צורן סופי:

ך־נה - נגריה, סנדלריה, פלאפליה, פיצריה.

4. כלי
משקלים:
מקטל – מברג, מסמר, מעדר, מגהץ.
מקטלה – מברגה, מקדחה.
5. עצם מופשט
משקלים:
קטלון - פתרון, דמיון.
צורן סופי:
ות – טפשות, מקצועיות, גאונות.
6. בעל תכונה
משקלים:
קטיל - רגיש, שביר, זהיר.
קטלן – שקרן, סגפן.
צורן סופי:
ן – משקיען, מצליחן, בוגדן.
7. שם פעולה
משקלים בולטים:
קטילה (בניין קל) - פריצה, סגירה, פריחה.
קטול (בניין פיעל) - שימוש, לימוד, חיסול.
הקטלה (בניין הפעיל) - השקעה, הפרעה, הנהגה.
התקטלות (בניין התפעל) - התחמקות, התנהגות.
8. הקטנה
משקלים:
קטלטל – קטנטן, כלבלב.
צורנים סופיים בולטים:
ון - גשרון, ילדון, ספרון.
ית - כפית, מפית, ארונית.
9. אוסף פריטים
משקלים בולטים:
תקטלת - תזמרת, תלבשת, תחמשת.
קטלת – צנרת, שיטת.
צורנים סופיים בולטים:
יה - עשבייה, צמחייה.
ון - חידון, מילון, ניבון.

משמעויות נוספות :

דוגמאות	צורן סופי	משקל	צבעים
כחל, כתם, ירק, צהב		קטל	
גופיה, שכמיה, חזייה	-יָה		חלקי לבוש
עברית, צרפתית, ערבית, רוסית	-יֵת		שפות
מכונית, משאית, קלנועית, מונית	-יֵת		כלי תחבורה
פחמן, חנקן, זרחן, חמצן	-ן		יסודות כימיים
עיתון, שבועון, ירחון, שנתון	-וֹן		כתבי עת
קציר, בציר, מסיק, קטיף		קטיל	פעולות חקלאיות
חרצית, כלנית, סתונית, חלמונית	יֵת		צמחים
עקרונית, מדעית, טכנית	יֵת		אופן
צהבת, חצבת, שעלת		קטלת	מחלות

שאלות:

1) ציינו את השורש, את המשקל ואת המשמעות של השמות שבטבלה :

משמעות	משקל	שורש	שם
			כָּחַל
			קִבְּלוֹ
			מִגְרָפָה
			מְקַלְטִים
			עֵלֶג
			שִׁפְעָה
			אֵלִימָה
			צָבָע
			שָׁבִיר
			נְדִיב
			חִישׁוֹן
			רִקְדָּן

			הפרדות
			קפיץ
			תזמרת
			מרפאה
			רפבת
			מתלמידים
			רכיבה
			צרבת

2) ציינו את השורש, את המשקל ואת המשמעות של השמות שבטבלה:

משמעות	משקל	שורש	
			שמנמן
			מושבה
			בציר
			מטע
			מסכה
			מחוגה
			סכסכנית
			הארה
			ליצן
			מתמודד
			רפיה
			הסוּאָה
			לוינים
			מגב
			הקלה
			קנאי
			גלאי

			מַצְקָת
			קְרִינִית
			שְׁשָׁפֶת

3) בכל אחד מהשמות שלפניכם ציינו מה הצורן הסופי ומה משמעותו :

- א. אנושי -
- ב. ישות -
- ג. סנדלר -
- ד. פותחן -
- ה. צוללן -
- ו. מימן -
- ז. מונית -
- ח. הנדסאי -
- ט. ירחון -
- י. צמחוני -
- יא. משיבון -
- יב. סולמית -
- יג. חוצפן -
- יד. ידית -
- טו. אימונית (טרנינג) -
- טז. שמשייה -
- יז. תקנון -
- יח. עוגייה -
- יט. צורפות -
- כ. שכמייה -
- כא. עירייה -
- כב. איטלקית -
- כג. ראשון -
- כד. משפחתון -
- כה. עשבייה -

4) בכל שורה מספר שמות :

- א. ציינו את השם היוצא דופן מבחינת המשמעות.
- ב. ציינו את המשמעות של השם שהקפתם במעגל.
- ג. ציינו את המשמעות המשותפת לשאר השמות.
- ד. כתבו שם נוסף שנושא אותה משמעות כמו שציינתם בסעיף ב.
- ה. ציינו את דרך תצורתו של השם שכתבתם בסעיף ד.

לדוגמה :

אדמת שעלת רכבת

- א. השם היוצא דופן : רכבת
- ב. המשמעות : אוסף.
- ג. המשמעות של שאר השמות : מחלה.
- ד. שם נוסף : צמחייה.
- ה. דרך התצורה : בסיס + צורן סופי.

1. שירון, תקליטייה, שעון

- א. השם היוצא דופן :
- ב. המשמעות :
- ג. המשמעות של שאר השמות :
- ד. שם נוסף :
- ה. דרך התצורה :

2. מעון, משוט, מערוך

- א. השם היוצא דופן :
- ב. המשמעות :
- ג. המשמעות של שאר השמות :
- ד. שם נוסף :
- ה. דרך התצורה :

3. מפית, משאית, חללית

- א. השם היוצא דופן :
- ב. המשמעות :
- ג. המשמעות של שאר השמות :
- ד. שם נוסף :
- ה. דרך התצורה :

4. כמות, יתרון, עלון

- א. השם היוצא דופן :
- ב. המשמעות :
- ג. המשמעות של שאר השמות :
- ד. שם נוסף :
- ה. דרך התצורה :

5. **יומן, קָוֶן, דוקרן**
א. השם היוצא דופן:
ב. המשמעות:
ג. המשמעות של שאר השמות:
ד. שם נוסף:
ה. דרך התצורה:
6. **גלאי, קנאי, הרפתקן**
א. השם היוצא דופן:
ב. המשמעות:
ג. המשמעות של שאר השמות:
ד. שם נוסף:
ה. דרך התצורה:
7. **חצאית, כתפייה, ספרייה**
א. השם היוצא דופן:
ב. המשמעות:
ג. המשמעות של שאר השמות:
ד. שם נוסף:
ה. דרך התצורה:
8. **כספית, רפתן, חמצן**
א. השם היוצא דופן:
ב. המשמעות:
ג. המשמעות של שאר השמות:
ד. שם נוסף:
ה. דרך התצורה:
9. **שטותי, אישי, מצביא**
א. השם היוצא דופן:
ב. המשמעות:
ג. המשמעות של שאר השמות:
ד. שם נוסף:
ה. דרך התצורה:
10. **נגון, קר, כספר**
א. השם היוצא דופן:
ב. המשמעות:
ג. המשמעות של שאר השמות:
ד. שם נוסף:
ה. דרך התצורה:

צורן גזירה וצורן נטייה:

מושגי בסיס:

צורן: אות או מספר אותיות שאינן מילה עצמאית, אך עשויות להצטרף למילה קיימת ולהשפיע על המשמעות שלה. כאשר מוזכר המונח "צורן" בבגרות, הכוונה היא בדרך כלל ל"צורן סופי".

צורן סופי: סיומת, אות או מספר אותיות המצטרפות למילה בסופה. ילד+ון = ילדו.
צורן גזירה: צורן סופי שיוצר מילה בעלת משמעות חדשה (ערך מילוני נפרד). מעדן – מעדנייה.

צורן נטייה: צורן סופי שאינו משנה את משמעות המילה, אלא מצטרף למילה רק מכוח חוקי הדקדוק. ילד – ילדים.

חוקי צורן הגזירה וצורן הנטייה:

1. כל הצורנים שהוזכרו עד כה כצורנים בעלי משמעות, הם צורני גזירה. חשמלאי.
2. צורני הנטייה הבולטים הם:
  - א. רבים (ילד - ילדים, ילדות).
  - ב. מין (מנהיג - מנהיגה, צייר - ציירת).
  - ג. שייכות (ספר - ספרי, ספרו, ספרנו, ספרך...).
  - ד. סמיכות (מלך – מלכי-, מלכת-, מלכות-).
3. כל צורן שאינו צורן נטייה הוא צורן גזירה.
4. על מנת לזהות צורן נטייה שאלו את עצמכם תמיד 3 שאלות:
  - א. האם המילה היא ברבים?
  - ב. האם למילה יש בן זוג זכר? (למשל גדול - גדולה).
  - ג. האם ניתן לחלק את המילה לשניים באמצעות מילה ממשפחת "שלי"? (למשל: כלבי - הכלב שלי).
5. שימו לב במיוחד לסיומת יָ. סיומת זו יכולה להיות צורן גזירה במשמעות תואר (רעיון מקורי, קושי משפטי) אך יכולה להיות גם צורן נטייה במשמעות שייכות (הילד שלי – ילדי).
6. לעתים מצטרפים למילה גם צורן גזירה וגם צורן נטייה. הסדר הוא תמיד: קודם כל צורן גזירה ואחריו צורן נטייה. חבר צרפתי – חברה צרפתייה.

שאלות:

(5) לפניכם רשימת מילים.

מיינו אותן לפי סוג הצורן שבסופן בעזרת הטבלה שמתחת לרשימת המילים :

ספרן	ספרן	ילקוטי	שולי	מימן	ילדן
זבנית	חללית	דעתי	תברואתי	עירוני	חלוני
אַרְצָךְ	אַרְצָךְ	פתרונות	זמרת	ילדות	ילדות

צורן נטייה	צורן גזירה

(6) ציינו את סוג הצורן בכל אחת מהמילים המודגשות שלפניכם :

אני מפקד טייסת יומן אירועים כיתתי מקסימה שבירה של כוס מעמסה נפשית חומר סודי היא פגיעה כרטיסן אבד טייסת 13 מחקר שיטתי	א. טייסת יהודיה ב. יומן היה קשה ג. האירוע הכיתתי ד. הכוס שבירה ה. הוא לא עמד בזה נפשית ו. סודי שמור עמי ז. זו פגיעה קשה ח. הכרטיסן נחמד ט. שייטת גיינג'ית י. שיטתי עובדת

7) ענו על הסעיפים הבאים :

א. חברו שני משפטים שונים לכל מילה שלפניכם, שבאחד מהם כבעלת צורן נטייה, ובמשפט השני היא תשמש כבעלת צורן גזירה :

- i. תפיסתי.
- ii. יהלומן.
- iii. אכילה.
- iv. מקצועית.
- v. ביתי.

ב. איזו מילה היא דו-משמעית ומדוע?

- i. טבעוני   רצוני   פרחוני
- ii. תרבותי   עפרוני   חולצתי
- iii. מדיני   פוליטי   ממלכתי

8) לפניכם שמונה מילים שהן צורות בינוני בנקבה :

מְשֻׁנָּה   נִזְוָנָה   מְקַנֶּיֶת   נוֹלָדָת   מְגַנָּה
מְסֻתָּדָדָת   מוֹאֲצָת   מְזַדְדָה

א. לפניכם טבלה. שבצו כל אחת מן המילים במשבצת המתאימה לה בטבלה. הקפידו לשבץ את המילה כראוי על פי גזרתה ובניינה :

נפעל	הפעיל	הופעל	התפעל	
				פי"ו
				לי"ה
				עו"י
				כפולים

ב. לפי המילים שבטבלה, ציינו את שני צורני הנטייה בבינוני נקבה בעברית.

ג. לפניכם צורת הבינוני מְגַנָּה. נסחו שני משפטים, שבכל אחד מהם היא תשמש בתפקיד שונה. ציינו את תפקידה בכל משפט שניסחתם.

פירוט היווצרות המילה :

חוקי פירוט דרך היווצרות המילה :

1. כאשר אתם מתבקשים לפרט כיצד נוצרה מילה מסוימת, עליכם לציין את דרך התצורה אבל גם לפרט כיצד היא מיושמת במילה זו.
שקית : בסיס : שק + צורן סופי : ית.
מגהץ : שורש ג-ה-צ + משקל מְקַטֵּל.

2. ייתכן שהמילה הנתונה נוצרה בתהליך בן כמה שלבים. במקרה כזה עליכם לפרט את כל השלבים. קולנוען : בסיס : קול + בסיס : נוע + צורך סופי : ן.
3. אם יש במילה הנתונה צורך נטייה, יש לציין גם אותו. קולנוענים : בסיס : קול + בסיס : נוע + צורך סופי : ן + צורך נטייה רבים : ים.

שאלות:

9) פרטו את דרך התצורה של כל אחת מהמילים שלפניכם:

- א. חקינית.
- ב. טרקטורון.
- ג. תורני.
- ד. חריצות.
- ה. צהליות.
- ו. כדורגלנים.
- ז. כמותית.
- ח. ימאים.
- ט. מסוקו.
- י. זכאי.
- יא. קטנטנות.
- יב. מילונאיות.
- יג. ניצחוננו.
- יד. נשיאתו (של הארגון).
- טו. זמרת.
- טז. מכחולי.
- יז. סבלנותה.
- יח. מכוניתם.
- יט. אנושי.
- כ. הקמתה.